

Zespół ds. rozwiązań systemowych ekonomii społecznej
Grupa ds. strategicznych

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej

Projekt: czerwiec 2012

Warszawa 2012

Spis treści

Wprowadzenie	4
Rozdział I Diagnoza	6
Kontekst europejski	7
Definicja ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społecznego	10
Stan rozwoju ekonomii społecznej	14
Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej	18
Dlaczego warto wspierać ekonomię społeczną	21
Rozdział II Cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	26
Kontekst programowania strategicznego	26
Cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	28
Założenia krytyczne	32
Wskaźniki osiągnięcia rezultatów	32
Rozdział III Priorytety Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	35
<i>Priorytet I Włączenie ekonomii społecznej do głównego nurtu polityk publicznych na poziomie krajowym i regionalnym</i>	35
Działanie 1.1. Koordynacja polityki wobec ekonomii społecznej na poziomie krajowym	35
Działanie 1.2. Koordynacja polityki wobec ekonomii społecznej na poziomie regionalnym	36
Działanie 1.3. Samoorganizacja ekonomii społecznej	37
Działanie 1.4. Monitoring ekonomii społecznej	38
<i>Priorytet II Działania regulacyjne w zakresie ekonomii społecznej</i>	38
Działanie II.1. Określenie otoczenia prawnego ekonomii społecznej	39
Działanie II.2. Określenie zasad zamówień publicznych i pomocy publicznej wspierających rozwój ekonomii społecznej	40
<i>Priorytet III System wsparcia ekonomii społecznej</i>	41
Działanie 3.1. Bezzwrotne instrumenty finansowe	42
Działanie 3.2. Zwrotne instrumenty finansowe	43
Działanie 3.3. System Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	44
Działanie 3.4. Wsparcie rozwoju sieci kooperacji i partnerstw ekonomii społecznej	44
<i>Priorytet IV Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium</i>	45
Działanie IV.1. Wspieranie partycypacyjnych modeli badania potrzeb społecznych i planowania lokalnego nowej roli	46
Działanie IV.2. Wspieranie lokalnej samoorganizacji i aktywności obywatelskiej	46
Działanie IV.3. Wspieranie rozwoju usług użyteczności publicznej poprzez ekonomię społeczną	47
Działanie IV.4. Wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju poprzez ekonomię społeczną	47
Działanie IV.5. Wspieranie rozwoju działań na rzecz solidarności pokoleń poprzez ekonomię społeczną	48
Działanie IV.6. Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji poprzez ekonomię społeczną	49
<i>Priorytet V Edukacja dla ekonomii społecznej</i>	50
Działanie 5.1. Kampanie edukacyjne	50
Działanie 5.2. Ekonomia społeczna jako element tożsamości kulturowej	51

Działanie 5.3. Działania edukacyjne dla środowisk lokalnych	51
Działanie 5.4. Edukacja na poziomie szkolnym	52
Rozdział IV Monitorowanie realizacji Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	53
Rozdział V. Podstawowe założenia systemu realizacji	56
Rozdział VI Plan finansowy	58

Wprowadzenie

Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest programem rozwoju, w rozumieniu art. 15, ust. 4 pkt. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.¹) i stanowi tym samym dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowiony w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – „Strategii Rozwoju Kraju 2020” oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju.

Określenie charakteru tego dokumentu i umiejscowienie go w strukturze programowania strategicznego Polski miało skomplikowany charakter, z uwagi na zmieniające się uwarunkowania prawne dotyczące programowania strategicznego, jak również działania polityczne rządu w tym zakresie.

27 czerwca 2008 roku w Stoczni Gdańskiej odbyła się Konferencja Ekonomii Społecznej – „Ekonomia Solidarności”, mająca na celu zintegrowanie krajowych i zagranicznych środowisk przekonanych, że ekonomia społeczna może być ważnym narzędziem rozwiązywania problemów społecznych. W czasie Konferencji ogłoszony został opracowany przez stronę społeczną **Manifest Ekonomii Społecznej**, a strona rządowa zaprezentowała plan wsparcia działań podejmowanych w obszarze ekonomii społecznej. Manifest w jednym z postulatów określał, iż *Konieczne jest stworzenie trwałego mechanizmu komunikacji i dialogu pomiędzy środowiskami decydentów (zarówno władz wykonawczych jak i ustawodawczych) i środowiskiem ekonomii społecznej. Pozwoliłby on na to, aby wzorem innych krajów uzgodniona została w Polsce długofalowa strategia działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, jako część szerszego przedsięwzięcia wspierającego rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Strategia taka powinna być wypracowana w ramach partnerskiej współpracy – międzyresortowego zespołu rządowego i środowiska ekonomii społecznej.*

Efektom wspólnych, publiczno-społecznych koncepcji i działań było powołanie rządowo-samorządowo-obywatelskiego **Zespołu do spraw rozwiązań systemowych ekonomii społecznej**, utworzonego 15 grudnia 2008 roku na mocy Zarządzenia nr 141 Prezesa Rady Ministrów. Zgodnie z zarządzeniem, zadaniem zespołu miało być m.in. wypracowanie projektu strategii rozwoju ekonomii społecznej.

Prace nad dokumentem zostały zapoczątkowane w wyniku pracy Grupy Strategicznej kierowanej przez prof. Jerzego Hausnera. Grupa rozpoczęła prace w marcu 2009 roku. Do grupy zaproszono Jakuba Michałowskiego, Doradcę Prezesa Rady Ministrów, Krzysztofa Więckiewicza, Dyrektora Departamentu Pożytku Publicznego, Tomasza Sadowskiego z Fundacji Barka, Joannę Tyrowicz z Uniwersytetu Warszawskiego, Cezarego Miżejewskiego z Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Jana Jakuba Wygnańskiego z Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Kamila Wyszkowskiego z Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP). W skład grupy weszli również Piotr Frączak z Ogólnopolskiej Federacji Organizacji Pozarządowych, ekspert Piotr Stronkowski, ks. Stanisław Słowik z Caritas Kielce oraz dr Tomasz Mering z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

W początkowej fazie prac grup, korzystając z dorobku pozostałych grup², skoncentrowała się na trzech dokumentach. Pierwszy z nich, **Najważniejsze działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w Polsce**, został przyjęty na posiedzeniu Zespołu w dniu 17 czerwca 2009 roku. Określono w nim, iż do końca 2010 roku *powinien zostać wypracowany projekt Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej w Polsce do roku 2020. Dokument ten ma określać działania zmierzające do wszechstronnego rozwoju ekonomii społecznej w Polsce. Jednocześnie powinien zostać on przygotowany z myślą o przyszłym Narodowym Planie Rozwoju, stanowiącym programową podstawę uczestnictwa Polski w kolejnym okresie budżetowym UE i kolejnej edycji unijnej polityki spójności.* Ponadto za niezbędne uznano opracowanie przez rządowy Zespół oraz przyjęcie przez rząd i podmioty reprezentujące sektor ekonomii społecznej umowy programowej wzorowanej na doświadczeniach brytyjskich („Compact”), która określałaby stosunek administracji rządowej i organizacji obywatelskich do rozwoju ekonomii społecznej w Polsce. Trzecim elementem prac było opracowanie przez Jana Jakuba Wygnańskiego dokumentu będącego propozycją struktury i sposobu pracy nad strategią działań na rzecz ekonomii społecznej.

¹ Dz. U. z 2009, r. Nr 157, poz. 1240 i 1241, z 2010 r. Nr 28, poz. 146, Nr 96, poz. 620, Nr 123, poz. 835, Nr 152, poz. 1020, Nr 238, poz. 1578, Nr 257, poz. 1726, z 2011 r. Nr 185, poz. 1092, Nr 201, poz. 1183, Nr 234, poz. 1386, Nr 240, poz. 1429, Nr 291, poz. 1707).

² Grupy prawnej kierowanej przez Annę Siennicką, a następnie Ilonę Gosk, edukacyjnej – kierowanej przez Ewę Leś, oraz finansowej, kierowanej przez Irenę Herbst.

Kierunek proponowanych działań został potwierdzony przez ekspertów OECD, którzy w 2009 roku, analizując wyzwania stojące przed polskim rządem w zakresie ekonomii społecznej, wskazali w rekomendacjach, iż: *Konieczne jest opracowanie krajowej strategii mającej na celu pokonanie skrajnego rozdrobnienia i zawichości polskiego systemu politycznego i administracyjnego, szczególnie w odniesieniu do zagadnienia ekonomii społecznej. Taka strategia powinna mieć charakter wielopoziomowy i horyzontalny. Należy ją opracować w ścisłej współpracy z przedstawicielami województw, powiatów i gmin, przy czym w tym kontekście konieczne jest szczególne uwzględnienie współpracy między powiatowymi urzędami pracy oraz ośrodkami pomocy społecznej. Aby ekonomia społeczna mogła skutecznie przyczynić się do poprawy życia ludzi i społeczności konieczne jest jej włączenie do polityk, które dotyczą zdrowia, kwestii społecznych, edukacji, środowiska, strategii rynku pracy, rozwoju przedsiębiorczości itd. Poprzez zapewnienie pełnej integracji ekonomii społecznej z tymi politykami można efektywnie wykorzystać potencjał organizacji ekonomii społecznej. Dzięki zakorzenieniu w społecznościach lokalnych i wykorzystaniu zasobów lokalnych ekonomia społeczna może przyczynić się do większej skuteczności i efektywności wyżej wymienionych polityk³.*

Do końca 2009 roku przygotowano pierwsze koncepcje oraz projekt **Paktu na rzecz ekonomii społecznej w modernizacji polskiego modelu społecznego 2030**, przy udziale Piotra Frączaka i Cezarego Miżejewskiego.

Na przełomie 2009 i 2010 roku prace grupy zostały zahamowane z uwagi na fakt, iż pomimo zatwierdzenia projektu Paktu przez Komitet Rady Ministrów w październiku 2009 roku, nie został on ostatecznie przyjęty z powodów proceduralnych, leżących poza zakresem możliwości Zespołu. Spowodowało to wycofanie się części uczestników z prac grupy. Drugim powodem było powołanie prof. Jerzego Hausnera na członka Rady Polityki Pieniężnej, co pozbawiło Grupę Strategiczną przewodniczącego.

Z uwagi na nowy model planowania strategicznego w Polsce, obejmujący długookresową i średniookresową strategię rozwoju kraju i dziewięć strategii rozwoju, oraz po przedstawieniu informacji Ministra Rozwoju Regionalnego na posiedzeniu Zespołu, w styczniu 2010 roku zdecydowano o rozpoczęciu prac nad dokumentem **Długofalowa polityka rozwoju regionalnego**, nie umiejscawiając go wówczas w hierarchii dokumentów strategicznych. W 2010 roku skupiono się na umocowaniu problematyki ekonomii społecznej w strategiach: Sprawne Państwo, Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego oraz Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa.

Od kwietnia do października 2011 roku, na zlecenie Grupy Strategicznej, grupa ekspertów w składzie Anna Matejczuk, Tomasz Schimanek, Antoni Sobolewski oraz koordynator Piotr Stronkowski przygotowała dokument pod nazwą **Założenia do Długofalowej Polityki Rozwoju Ekonomii społecznej**.

20 lipca 2011 roku projekt był przedmiotem obrad Zespołu ds. rozwiązań systemowych ekonomii społecznej, w trakcie których zdecydowano o skierowaniu go do dalszych prac. 6 października 2011 roku na posiedzeniu Zespołu ustalono na nowo skład Grupy Strategicznej, do której weszli: Piotr Frączak, Cezary Miżejewski, Krzysztof Więckiewicz, ks. Stanisław Słowik, Kamil Wyszowski, Antoni Sobolewski, dr hab. Stanisław Mazur, Tomasz Schimanek i Piotr Stronkowski. Grupa ta przygotowała niniejszy dokument.

Składa się on z pięciu rozdziałów. Pierwszy dokonuje diagnozy w zakresie zdefiniowania, zasięgu, dotychczasowego systemu wsparcia oraz oczekiwań wobec ekonomii społecznej. Drugi, określając umiejscowienie programu w strukturze priorytetów rządowych, określa jego cel główny i cele szczegółowe wraz z rezultatami i przypisanymi do nich wskaźnikami oraz założeniami krytycznymi. Rozdział trzeci określa priorytety, działania oraz konkretne kierunki interwencji publicznej. Czwarty określa sposób monitorowania programu, rozdział piąty podstawowe założenia systemu realizacji, zaś rozdział szósty – plan finansowy wymagany dla programu rozwoju.

---

³ *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną. Raport na temat Polski*, MRR, Warszawa, grudzień 2009 r. Raport przygotowali prof. Marguerite Mendell, wicedyrektor i profesor nadzwyczajny Szkoły Spraw Społecznych i Publicznych Uniwersytetu Concordia oraz dyrektor Instytutu Gospodarki Politycznej im. Karla Polanyiego Uniwersytetu Concordia (Kanada), oraz Victor Pestoff, profesor gościnny Instytutu Badań nad Społeczeństwem Obywatelskim Ersta Skandal hogskola w Sztokholmie, z pomocą Antonelli Noyi (starszego analityka politycznego) i Emmy Clarnece (analityka politycznego) oraz pod nadzorem Antonelli Noyi.

Rozdział I

Diagnoza ekonomii społecznej

Pojęcie ekonomii społecznej – zwanej też gospodarką społeczną lub ekonomią solidarną - jest jednym z bardziej dyskusyjnych terminów w Polsce. Usiłuje się je charakteryzować i definiować w różnych aspektach. Istnieje definiowanie poprzez wskazywanie na specyficzne dla niej formy prawno-organizacyjne (podejście prawno-instytucjonalne). Istnieje również definiowanie poprzez rozpoznanie wspólnych zasad charakteryzujących różne podmioty uczestniczące w ekonomii społecznej (podejście normatywne). Za takie zasady, wyróżniające podmioty ekonomii społecznej, Jacques Defourny i Patrick Develtere⁴ uznali:

- nadrzędność świadczenia usług dla członków lub wspólnoty względem zysku,
- autonomiczne zarządzanie,
- demokratyczny proces decyzyjny,
- prymat ludzi i pracy w stosunku do kapitału przy podziale dochodu.

To zakorzenienie w świecie wartości i zasad zostało świadomie wyeksponowane w Manifeście Ekonomii Społecznej z czerwca 2008 roku, w którym wskazano solidarność jako jedno ze spoiw charakteryzujących obszar, który nazywamy ekonomią społeczną. Nie jest to tylko solidarność międzyludzka, ale również fundament ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej, w ramach konstytucyjnie zdefiniowanej społecznej gospodarki rynkowej.

Jak wskazano w Manifeście: *Ekonomia społeczna nie jest własnością żadnego politycznego stronnictwa. Zawiera w sobie elementy ważne dla wielu tradycji, zarówno lewicowych jak i prawicowych, konserwatywnych, liberalnych, socjaldemokratycznych, republikańskich, komunitariańskich, a także katolickiej nauki społecznej. Ekonomia społeczna pozwala na porozumienie wielu nurtów i tym samym daje nadzieje na to, że nie przepadnie w partyjnych sporach. Ekonomia społeczna nie zmusza do wyboru między wolnością a solidarnością. W istocie wskazuje na to, że prawdziwa solidarność bierze się właśnie z wolności, i jako taka nie da się zadekretować.*

Jest ona zakorzeniona w polskiej tradycji i historii. Mówią o tym nazwiska prekursorów: Stanisława Staszica, ks. Piotra Wawrzyniaka, Edwarda Abramowskiego, ks. Wacława Bliźnińskiego, Marii Orsetti, Stefana Żeromskiego, Stanisława Wojciechowskiego, Teodora Toeplitza, Franciszka Stefczyka, Romualda Mielczarskiego, Jana Wolskiego, Stanisława Thugutta. Inicjatywy „Społem”, Liskowa czy Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej stanowiły nie tylko innowacje społeczne, ale również budowały nowe spoiwo społeczeństwa równych obywateli.

Jak wskazali autorzy rekomendacji dla rozwoju polskiego modelu, *„Ekonomia społeczna jest ideą, która choć rozmaicie rozumiana, budzi wielkie, czasem znacząco różne, oczekiwania. Jedni widzą w niej ideę naprawy świata, inni mechanizm reformy polityki społecznej, czy też skuteczny sposób na budowanie spójności społecznej, jeszcze inni postrzegają ją jako metodę rozwiązania problemów konkretnych osób czy grup społecznych”⁵*. Dlatego też być może trudno będzie znaleźć kres dyskusji teoretycznych odnoszących się do jej obszaru i zakresu funkcjonowania w Polsce. Teraz stanowi ona konkretne zadanie praktyczne. Ekonomia społeczna stała się bowiem przedmiotem wzmożonego zainteresowania – tym razem nie tylko jako obszar peryferyjny i dodatkowy, ale jako propozycja radykalnie innego paradygmatu ekonomicznego, opartego o inny, alternatywny wobec formuły neoliberalnej rdzeń aksjologiczny (łącznie z zakwestionowaniem samej kategorii wzrostu gospodarczego jako podstawowej kategorii mierzenia dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego).

Nie ulega wątpliwości, że ekonomia społeczna może stanowić jeden z istotnych elementów Europejskiego Modelu Społecznego oraz polskiej polityki społecznej. Nie rozwiąże ona oczywiście wszystkich problemów społecznych i gospodarczych, ale można znaleźć ważne miejsce w nowej polityce integracji społecznej, czyli procesu, w ramach którego jednostki, środowiska i społeczności

⁴ Jacques Defourny i Patrick Develtere, *Ekonomia społeczna. Światowy trzeci sektor*, w: „Trzeci sektor dla zaawansowanych Współczesne teorie trzeciego sektora - wybór tekstów”, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2006.

⁵ Piotr Frączak, Jan Jakub Wygański (red.), *Polski model ekonomii społecznej - rekomendacje dla rozwoju*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.

zagrożone ubóstwem i wykluczeniem zyskują możliwości i zasoby niezbędne do pełnego uczestnictwa w życiu ekonomicznym, społecznym i kulturowym oraz zachowania standardu życia na poziomie, który jest uznawany za normalny w danym społeczeństwie.

Należy jednak pamiętać, że podmioty sektora ekonomii społecznej mają znacznie szerszy kontekst:

- wkomponowują się w ideę **budowania demokracji uczestniczącej** poprzez nową wizję ładu społecznego oraz integrację społeczności lokalnych. Połączenie wartości solidarności i indywidualnego zaangażowania ekonomicznego może – choć nie musi – budować nowe, aktywne formuły uczestnictwa lokalnego;
- mogą stanowić element **polityki wzrostu zatrudnienia** poprzez wypełnianie przestrzeni lokalnej w sferze usług społecznych oraz umożliwianie zatrudnienia grup szczególnie zagrożonych na rynku;
- stanowią istotny instrument procesu **integracji społecznej**, kreujący przewartościowanie ról zawodowych i społecznych poprzez budowanie wspólnot opartych o solidarność zamiast zależności;
- stanowią również instrument **rozwoju społeczności lokalnej**, dostarczając obywatelom niedrogie usługi użyteczności publicznej.

Działania w ramach skoordynowanej polityki publicznej, realizowanej w ramach programowania strategicznego, wymagają w pewnym momencie zamknięcia dyskusji i zdefiniowania pojęć, jasnego umiejscowienia kontekstu działań w ramach Europejskiego Modelu Społecznego, wyciągnięcia wniosków ze stanu obecnego i określenia precyzyjnych celów, rezultatów i kierunków interwencji publicznej. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest właśnie takim podjęciem decyzji.

Kontekst europejski

Nie ulega wątpliwości, że problematyka ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w perspektywie programowej do 2020 roku nabrała zupełnie nowej dynamiki, stwarzając solidne podstawy szans rozwojowych.

W ramach nowej **Strategii „Europa 2020”**⁶ z marca 2010 roku jako podstawowe priorytety wskazano:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Dla rozwoju ekonomii społecznej najistotniejsze znaczenie ma priorytet dotyczący włączenia społecznego. Cel ten będzie realizowany za pomocą dwóch inicjatyw przewodnich: programu na rzecz nowych umiejętności zatrudnienia oraz europejskiego programu walki z ubóstwem.

W Komunikacie Komisji Europejskiej **Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej**⁷ z grudnia 2010 roku wskazano, że platforma ta stanowi wkład UE w rozwiązanie tych problemów w ramach strategii „Europa 2020”. Komisja określiła następujące obszary działania:

- realizacja działań mobilizująca wszystkie dziedziny polityki;
- intensywniejsze i skuteczniejsze wykorzystanie funduszy UE celem wsparcia włączenia społecznego;
- promocja innowacyjności społecznej opartej na dowodach;
- partnerska współpraca oraz wykorzystanie potencjału gospodarki społecznej;

⁶ Komunikat Komisji „Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”, KOM(2010) 2020 wersja ostateczna z 3 marca 2010 r.

⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”, KOM(2010) 758 wersja ostateczna z 16 grudnia 2010 roku.

- zwiększona koordynacja polityczna wśród państw członkowskich.

W zakresie wykorzystania potencjału gospodarki społecznej określono, iż *Komisja będzie wspierać rozwój gospodarki społecznej jako narzędzia aktywnego włączania, proponując w tym celu środki służące poprawie jakości struktur prawnych w zakresie fundacji, towarzystw wzajemnych i spółdzielni prowadzących działalność obejmującą kontekst unijny, przedstawiając w 2011 r. wniosek w sprawie „Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej” oraz ułatwiając dostęp do odpowiednich unijnych programów finansowania.*

Podobna zapowiedź została określona w Komunikacie Komisji Europejskiej **W kierunku Aktu o jednolitym rynku. W stronę społecznej gospodarki rynkowej o wysokiej konkurencyjności. 50 propozycji na rzecz wspólnej poprawy rynku pracy, przedsiębiorczości i wymiany**⁸ z października 2010 roku, w którym wśród nowych środków na rzecz społecznej gospodarki rynkowej wskazano propozycję nr 36, zapowiadającą, iż w 2011 roku Komisja przedstawi propozycję inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej.

Z kolei w październiku 2011 roku Komisja Europejska przedstawiła komunikat **Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej**⁹, w którym przedstawiono krótkoterminowy plan działania w celu wsparcia rozwoju przedsiębiorstw społecznych, kluczowych podmiotów gospodarki społecznej i innowacji społecznej, oraz poddano pod dyskusję kierunki analizy w perspektywie średnio-i długoterminowej. W Planie działania wskazano na potrzebę:

- *poprawy dostępu do finansowania*, poprzez ułatwienie dostępu do finansowania prywatnego, uruchomienie funduszy europejskich;
- *lepszego eksponowania przedsiębiorczości społecznej*, poprzez tworzenie narzędzi do lepszego poznania sektora i lepszego eksponowania przedsiębiorczości społecznej, wzmocnienie potencjału zarządczego, profesjonalizację i tworzenie sieci przedsiębiorstw społecznych;
- *poprawy otoczenia prawnego*, poprzez stworzenie europejskich form prawnych dostosowanych do potrzeb europejskiej przedsiębiorczości społecznej, zamówienia publiczne, pomoc państwa;

Efektom tych zapowiedzi są m.in. projekty aktów prawnych i dokumentów w sprawie zamówień publicznych¹⁰ oraz pomocy publicznej¹¹, w których zapisano preferencje dla podmiotów zatrudniających osoby zagrożone wykluczeniem lub realizujących usługi interesu ogólnego. Ponadto przygotowano propozycje odnośnie do udziału przedsiębiorstw społecznych w finansowaniu innowacji społecznych¹² oraz tworzeniu europejskich funduszy przedsiębiorczości społecznej

W podobnym kierunku zmierną działania definiujące ekonomię społeczną poprzez pryzmat gospodarczy. W Komunikacie Komisji Europejskiej **Akt o jednolitym rynku. Dwanaście dźwigni na rzecz pobudzenia wzrostu gospodarczego i wzmocnienia zaufania „Wspólnie na rzecz nowego wzrostu gospodarczego”**¹³ z kwietnia 2011 roku, wśród podstawowych działań na rzecz wzrostu wskazano rozwój przedsiębiorczości społecznej, określając jako działanie priorytetowe tworzenie przepisów wyznaczających unijne ramy prawne sprzyjające rozwojowi etycznych funduszy inwestycyjnych, które wzmocnią efektywność inicjatyw krajowych, otwierając dla tych funduszy

⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „W kierunku Aktu o jednolitym rynku. W stronę społecznej gospodarki rynkowej o wysokiej konkurencyjności. 50 propozycji na rzecz wspólnej poprawy rynku pracy, przedsiębiorczości i wymiany”, KOM(2010) 608 wersja ostateczna z 27 października 2010 r.

⁹ Komunikat Komisji „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji”, KOM(2011) 682 wersja ostateczna z 25 października 2011 roku.

¹⁰ Wniosek Komisji – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zamówień publicznych, KOM(2011) 896 wersja ostateczna z 20 grudnia 2011 r.

¹¹ Komunikat Komisji „Zasady ramowe Unii Europejskiej dotyczące pomocy państwa w formie rekompensaty z tytułu świadczenia usług”, K(2011)9406 z 20 grudnia 2011; Decyzja Komisji z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie stosowania art. 106 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy państwa w formie rekompensaty z tytułu świadczenia usług publicznych, przyznawanej przedsiębiorstwom zobowiązanym do wykonywania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym oraz projekt – Rozporządzenie Komisji (UE) nr ... /z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o pomocy państwa przyznawanej na świadczenie usług w ogólnym interesie gospodarczym.

¹² Wniosek Komisji stanowiący projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Programu Unii Europejskiej na rzecz przemian i innowacji społecznych z dnia 6 października 2010 r., KOM(2011)609.

¹³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - „Akt o jednolitym rynku. Dwanaście dźwigni na rzecz pobudzenia wzrostu gospodarczego i wzmocnienia zaufania «Wspólnie na rzecz nowego wzrostu gospodarczego»”, KOM(2011) 206 wersja ostateczna z 13 kwietnia 2011 roku.

potencjał jednolitego rynku (dostęp do możliwości inwestowania i inwestorów we wszystkich państwach członkowskich).

Nowy, poważny impuls dla rozwoju ekonomii społecznej pojawił się w 2012 roku. W Oświadczeniu członków Rady Europejskiej z 30 stycznia 2012 roku **Ku konsolidacji sprzyjającej wzrostowi i wzrostowi sprzyjającemu tworzeniu miejsc pracy**¹⁴, szefowie rządów wyraźnie wskazali, że *Wskaźniki wzrostu gospodarczego i zatrudnienia zaczną znowu wzrastać wyłącznie wtedy, gdy zastosujemy konsekwentne i szeroko zakrojone podejście, łączące inteligentną konsolidację fiskalną – z zachowaniem inwestycji w przyszły wzrost – z rozsądną polityką makroekonomiczną oraz z aktywną strategią zatrudnienia – z zachowaniem spójności społecznej.*

Zapowiedziano, iż UE wesprze wysiłki na rzecz zwiększenia podaży pracy i zmniejszenia stopy bezrobocia osób młodych, m.in. dzięki wykorzystaniu EFS do wspierania przygotowywania programów przyuczania do zawodu i programów wsparcia skierowanych do młodych osób rozpoczynających działalność gospodarczą oraz przedsiębiorców społecznych.

W zapowiedzianym w oświadczeniu Rady, Komunikacie Komisji Europejskiej **W kierunku odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu**¹⁵ z 18 kwietnia 2012 roku, stanowiącym uzupełnienie priorytetów dotyczących zatrudnienia – określonych w rocznej analizie wzrostu gospodarczego – o średniookresowe wytyczne dla polityki w kontekście celów dotyczących zatrudnienia, wyznaczonych w ramach strategii „Europa 2020” w części odnoszącej się do tworzenia miejsc pracy, wskazano, iż pozytywnie wpływa na popyt na pracę m.in. propagowanie i wspieranie samozatrudnienia, przedsiębiorstw społecznych i zakładania przedsiębiorstw. Jak zwrócono uwagę, podmioty ekonomii społecznej i **przedsiębiorstwa społeczne** są istotnymi czynnikami napędzającymi tworzenie miejsc pracy i innowacje społeczne sprzyjające włączeniu społecznemu. Podmioty te wymagają szczególnego wsparcia, w tym poprzez zamówienia publiczne i dostęp do finansowania. Jako grupy docelowe wskazano te o największym potencjale: bezrobotni posiadający umiejętności zawodowe, kobiety lub młodzież, zaś wsparcie dla nich powinno opierać się na ścisłej współpracy między służbami zatrudnienia a podmiotami udzielającymi przedsiębiorstwom wsparcia.

W części dotyczącej wykorzystania potencjału tworzenia miejsc pracy w kluczowych sektorach gospodarki wskazano miejsca pracy w ramach zielonej gospodarki, zatrudnienie w sektorze zdrowia i usług socjalnych

Warto również wskazać, iż w projektach rozporządzeń o zakresie kierunków wydatkowania środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Społecznego¹⁶ oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego¹⁷, po raz pierwszy wskazano ekonomię społeczną i przedsiębiorstwa społeczne. W ramach EFS priorytet inwestycyjny na rzecz ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych znalazł się w celu tematycznym Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem, w którym znalazły się również m.in. aktywna integracja, ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych, świadczonych w interesie ogólnym (użyteczności publicznej), oraz lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność. Cel tematyczny nie może być mniejszy niż 20% całkowitej alokacji EFS. Natomiast w ramach EFOR, w celu tematycznym Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem, wskazano na wspieranie przedsiębiorstw społecznych oraz inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych, a także na wspieranie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich.

Wskazuje to na wyraźny impuls ze strony Unii Europejskiej, który tworzy systemowe wsparcie dla rozwoju i wzmocnienia ekonomii społecznej jako instrumentu na rzecz integracji społecznej oraz usług użyteczności publicznej. Uczestnictwo Polski w Europejskim Modelu Społecznym daje olbrzymią szansę, która może zostać wykorzystana, o ile działania, które zostaną podjęte w ramach krajowych

¹⁴ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/PL/ec/127601.pdf

¹⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „W kierunku odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu”, KOM(2012)173 wersja ostateczna z 18 kwietnia 2012 r.

¹⁶ Wniosek Komisji Europejskiej - projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006, KOM(2011) 607 wersja ostateczna /2 z 14 marca 2012 r.

¹⁷ Wniosek Komisji Europejskiej - projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i celu „Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006, KOM(2011) 614 wersja ostateczna z 6 października 2011 r.

polityk publicznych składać się będą na długofalową i kompleksową politykę, opartą o inicjatywy regionów i partnerstwo publiczno-społeczne.

Definicja przedsiębiorstwa społecznego i ekonomii społecznej

Punktem wyjścia do analizy stanu rozwoju ekonomii społecznej jest definicja tego pojęcia. Próby definiowania ekonomii społecznej (określanej również jako gospodarka społeczna, ekonomia solidarna) oraz przedsiębiorstwa społecznego rozpoczęły się w 2004 roku. Podstawą dyskusji nad definiowaniem sektora była od początku **Karta zasad gospodarki społecznej CEP-CMAF z 2002 roku**¹⁸, w której stwierdzono, iż:

Organizacje ekonomii społecznej są to podmioty gospodarcze i społeczne działające we wszystkich sektorach. Wyróżniają się one głównie swoimi celami oraz charakterystyczną formą przedsiębiorczości. Ekonomia społeczna obejmuje organizacje takie jak spółdzielnie, towarzystwa wzajemnościowe, stowarzyszenia i fundacje. Przedsiębiorstwa te są szczególnie aktywne w niektórych obszarach, takich jak ochrona socjalna, usługi społeczne, ochrona zdrowia, bankowość, ubezpieczenia, produkcja rolnicza, kwestie konsumenckie, praca stowarzyszeniowa, rzemiosło, mieszkalnictwo, dostawy, usługi sąsiedzkie, edukacja i szkolenia oraz obszar kultury, sportu i rekreacji.

Pojęcie ekonomii społecznej nie jest jednak szczegółowo zdefiniowane, eksperci kierują się przede wszystkim potrzebą zdefiniowania pojęcia przedsiębiorstwa społecznego jako rdzenia ekonomii społecznej.

Na poziomie europejskim Europejska Sieć Badawcza EMES zaproponowała zbiór wspólnych kryteriów ekonomicznych i społecznych wyróżniających organizacje, które można nazwać przedsiębiorstwami społecznymi:

Kryteria ekonomiczne:

- *Stać działalność w zakresie produkcji towarów i/lub świadczenia usług* – oznacza to, że przedsiębiorstwa społeczne, w odróżnieniu od niektórych tradycyjnych organizacji non profit, angażują się bezpośrednio i w sposób stały w produkcję towarów lub świadczenie usług. Działalność produkcyjna lub usługowa stanowi zatem powód lub jeden z głównych powodów istnienia przedsiębiorstw społecznych.
- *Wysoki stopień autonomii* – oznacza to, iż przedsiębiorstwa społeczne są tworzone przez grupy ludzi na podstawie autonomicznego projektu i są one następnie zarządzane przez tych ludzi. Mogą korzystać z dotacji publicznych, ale nie są bezpośrednio ani pośrednio zarządzane przez władze publiczne lub inne instytucje publiczne.
- *Istotny poziom ryzyka ekonomicznego* – co oznacza, że osoby tworzące przedsiębiorstwo społeczne przyjmują w całości lub w części ryzyko związane z taką inicjatywą. W odróżnieniu od instytucji publicznych ich kondycja finansowa zależy od działań ich członków i pracowników zmierzających do pozyskiwania odpowiednich środków.
- *Pewna minimalna ilość odpłatnej pracy* – co oznacza, że przy wykorzystaniu możliwości oferowanych przez działania społeczne, wolontariackie, działalność przedsiębiorstwa społecznego wiąże się z pewnym poziomem pracy odpłatnej, wymagającej zatrudnienia pracowników.

Kryteria społeczne:

- *Wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia* – oznacza, że jednym z podstawowych celów przedsiębiorstwa społecznego jest działanie na rzecz społeczeństwa lub określonej grupy osób. Jednocześnie cel ten polega na wykształcaniu poczucia odpowiedzialności społecznej na poziomie lokalnym.
- *Oddolny, obywatelski charakter inicjatywy* – co oznacza, że przedsiębiorstwa społeczne powstają w wyniku kolektywnych procesów uruchamianych przez ludzi należących do danej społeczności lub do grupy, dla której wspólna jest pewna dobrze określona potrzeba lub cel działania.

¹⁸ Europejska Stała Konferencja Spółdzielni, Towarzystw Wzajemnych, Stowarzyszeń i Fundacji. W 2008 r. EP-CMAF przyjęła nazwę „Europejska Ekonomia Społeczna” (Social Economy Europe). Tekst Karty opublikowano w: „Ekonomia Społeczna Kraków 2004. II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej - Materiały”, MPiPS, ZLSP, Warszawa 2005.

- *Władza decyzyjna nie jest oparta na własności kapitałowej* – generalnie oznacza to zasadę „jeden członek – jeden głos” lub przynajmniej fakt, że uprawnienia do realizacji prawa głosu nie wynikają z faktu posiadania udziału w kapitale. Chociaż właściciele kapitału odgrywają w przedsiębiorstwach społecznych ważną rolę, prawa do podejmowania decyzji dzielą z innymi interesariuszami.
- *Charakter partycypacyjny, angażujący podmioty, na rzecz których prowadzona jest działalność* – co oznacza, że osoby korzystające z usług świadczonych przez przedsiębiorstwa społeczne są reprezentowane i uczestniczą w ich strukturach. W wielu przypadkach jednym z celów jest wzmocnienie demokracji na poziomie lokalnym poprzez działalność gospodarczą.
- *Ograniczona dystrybucja zysku* – przedsiębiorstwa społeczne to nie tylko organizacje, w których obowiązuje całkowity zakaz rozdziału zysków, ale także organizacje, które – jak spółdzielnie w niektórych krajach – mogą rozdzielać zyski, ale tylko w ograniczonym zakresie, aby unikać dążenia do maksymalizacji zysku¹⁹.

Definicje przedsiębiorstwa społecznego, jak i ekonomii społecznej analizowane były w ramach projektów Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej” i „Tu jest praca”²⁰ m.in. przez Jerzego Hausnera, Ewę Leś, Piotra Sałustowicza, Jana Jakuba Wygnańskiego oraz Huberta Izdebskiego; efektem były propozycje zawarte w projekcie ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, jak również zmiany w ustawie o spółdzielniach socjalnych.

Ostatnie debaty polityczne na forum Unii Europejskiej oraz zapisy legislacji europejskiej wskazują, że definicja przedsiębiorstwa społecznego wprowadza dość szeroką przestrzeń, w ramach której są to przedsiębiorstwa:

- dla których leżący we wspólnym interesie cel socjalny lub społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej, która często charakteryzuje się wysokim poziomem innowacyjności społecznej,
- których zyski są w większości reinwestowane w realizację tego celu społecznego, oraz
- których sposób organizacji lub system własności odzwierciedla ich misję, opierając się na demokratycznych lub partycypacyjnych zasadach lub mając na celu sprawiedliwość społeczną.

Mogą to być:

- przedsiębiorstwa, które świadczą usługi społeczne lub dostarczają towary i usługi przeznaczone dla słabszych grup społecznych (dostęp do mieszkań, dostęp ochrony zdrowia, pomoc dla osób starszych lub niepełnosprawnych, włączanie słabszych grup społecznych, opieka nad dziećmi, dostęp do zatrudnienia i szkoleń, zarządzanie sytuacją osób zależnych itp.), lub
- przedsiębiorstwa, w których przyjmuje się sposoby produkcji towarów i świadczenia usług ukierunkowane na cel o charakterze społecznym (włączenie społeczne lub zawodowe poprzez dostęp do pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji, w szczególności ze względu na ich niskie kwalifikacje lub problemy społeczne lub zawodowe prowadzące do wykluczenia i marginalizacji), a których działalność może dotyczyć towarów i usług innych niż społeczne²¹.

Według innych propozycji, przedsiębiorstwo społeczne to takie przedsiębiorstwo,

- którego celem podstawowym jest osiągnięcie wymiernych, pozytywnych skutków społecznych, zgodnie z umową spółki, statutem spółki lub wszelkimi innymi dokumentami statutowymi ustanawiającymi to przedsiębiorstwo, w ramach którego:

¹⁹ Dorotea Daniele (DIESIS), *Uwarunkowania prawne przedsiębiorstw społecznych: przykłady z kilku krajów europejskich*, „Ekonomia społeczna. Teksty” 8/2007, Warszawa 2007.

²⁰ M.in. Piotr Sałustowicz, *Pojęcie, koncepcje i funkcje ekonomii społecznej*, „Ekonomia społeczna. Teksty” 2/2007; Konrad Dudzik, Jerzy Hausner, Hubert Izdebski, Tomasz Kucharski, Norbert Laurisz, *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka 4*, Kraków 2008; *Polski model ekonomii społecznej; Rekomendacje dla rozwoju*, praca zbiorowa pod redakcją P. Frączaka i J.J. Wygnańskiego, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych 2008; *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, red. Anna Giza- Poleszczuk i Jerzy Hausner, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych 2008; *Z teorii i praktyki gospodarki społecznej*, red. Ewa, Leś Małgorzata Oldak, Collegium Civitas Press, Warszawa 2006. I tom Zeszytów Gospodarki Społecznej; Jan Herbst, *Geografia polskiej ekonomii społecznej*, Warszawa 2006.

²¹ Komunikat Komisji „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji” z 25 października 2011, KOM(2011)682 wersja ostateczna.

- świadczone są usługi lub dostarczane towary na rzecz osób należących do słabszych lub zmarginalizowanych grup społecznych, lub
- stosowana jest metoda produkcji towarów lub świadczenia usług, która odzwierciedla jego cel o charakterze społecznym;
- które wykorzystuje wygenerowane zyski do realizacji swojego celu podstawowego, zamiast dokonywać ich podziału, oraz stosuje uprzednio określone procedury i zasady w odniesieniu do wszelkich przypadków podziału zysków między udziałowców i właścicieli;
- które jest zarządzane w odpowiedzialny i przejrzysty sposób, w szczególności poprzez angażowanie pracowników, klientów i zainteresowanych stron, których dotyczy działalność gospodarcza prowadzona przez przedsiębiorstwo²².

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny w swojej opinii z października 2011 roku podkreślił wyraźnie, iż zróżnicowane tradycje językowe i kulturowe doprowadziły do pojawienia się różnych znaczeń pojęcia przedsiębiorstwa społecznego. EKES wskazał potrzebę opracowania jasnej definicji, tak by wysiłki mogły być wyraźnie ukierunkowane, ale zamiast definicji sensu stricto zaproponował opis oparty na wspólnych cechach, takich jak:

- ukierunkowanie głównie na cele społeczne, a nie na zysk, przynoszenie korzyści społecznym całemu społeczeństwu lub jego członkom;
- charakter w przeważającej mierze niekomercyjny, przy czym nadwyżki ulegają zasadniczo reinwestycji, a nie są rozprowadzane wśród prywatnych udziałowców czy też właścicieli;
- duża różnorodność form i modeli prawnych, np. spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenia wolontariatu, fundacje, przedsiębiorstwa komercyjne lub niekomercyjne; częste łączenie różnych form prawnych, a czasami zmiany formy stosownie do potrzeb;
- bycie podmiotem gospodarczym, wytwarzającym towary i usługi (często świadczone w interesie ogólnym), których istotnym elementem jest częstokroć innowacja społeczna;
- działanie w postaci niezależnych podmiotów, w wypadku których istotne są partycypacja i współdecydowanie (pracowników, użytkowników, członków), dobre rządy i demokracja (albo przedstawicielska, albo otwarta);
- przeważnie wywodzenie się z organizacji społeczeństwa obywatelskiego lub powiązania z taką organizacją²³.

Jednak Komisja Europejska wyraźnie wskazuje, że w swoim podejściu do tego zróżnicowanego sektora **nie usiłuje przedstawić normatywnej definicji, która obowiązywałaby wszystkich i prowadziłaby do stworzenia obwarowań regulacyjnych**. Proponuje opis opierający się na zasadach wspólnych dla większości państw członkowskich, przy czym wykazuje poszanowanie dla różnorodności wybieranych przez nie opcji politycznych, gospodarczych i społecznych oraz zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw społecznych. Dlatego też Komisja, przy ściślejszej współpracy z przedstawicielami sektora, przyjmie dokładniejszą definicję tylko wówczas, jeżeli środki regulacyjne lub inicjatywy będą wymagały bardziej precyzyjnego określenia zakresu stosowania²⁴.

Tym samym, niezależnie od kolejnych prób doprecyzowania definicji na poziomie europejskim, **niezbędne jest zoperacjonalizowanie pojęć przedsiębiorstwa społecznego i ekonomii społecznej, na potrzeby Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz Wojewódzkich Programów Ekonomii Społecznej, a tym samym również nowej perspektywy programowej oraz możliwości współfinansowania krajowych działań ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.**

²² Wniosek Komisji Europejskiej – projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie europejskich funduszy na rzecz przedsiębiorczości społecznej z 7 grudnia 2011 r.

²³ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie przedsiębiorczości społecznej i przedsiębiorstw społecznych (opinia rozpoznawcza), Bruksela, 26 października 2011 r.

²⁴ Komunikat Komisji „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji” z 25 października 2011 r., KOM(2011)682 wersja ostateczna.

W świetle przedstawionych europejskich ram prawnych oraz koncepcji nie mających charakteru legislacyjnego, jak również dotychczasowych badań, ekspertyz oraz codziennej praktyki, przyjmujemy następujące definicje przedsiębiorstwa społecznego i ekonomii społecznej:

Przedsiębiorstwem społecznym jest podmiot prowadzący działalność gospodarczą, spełniający kryteria małego lub średniego przedsiębiorstwa, działający jako wyodrębniona pod względem organizacyjnym i rachunkowym część organizacji obywatelskiej lub założony przez tę organizację, grupę osób bądź jednostkę samorządu terytorialnego w formie spółki lub spółdzielni, który:

- realizuje cel społeczny poprzez zatrudnianie co najmniej 50% osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub 30% niepełnosprawnych, albo realizuje usługi społeczne użyteczności publicznej, przez co należy rozumieć usługi o charakterze socjalnym, edukacyjnym, kulturalnym, rozwoju lokalnego;
- nie dystrybuuje zysku lub nadwyżki bilansowej pomiędzy udziałowców, ale przeznaczają go na wzmocnienie potencjału przedsiębiorstwa jako kapitał niepodzielny, oraz w określonej części na reintegrację zawodową i społeczną – w przypadku przedsiębiorstw o charakterze zatrudnieniowym, lub na działalność pożytku publicznego prowadzoną na rzecz społeczności lokalnej, w której działa przedsiębiorstwo;
- jest zarządzany na zasadach demokratycznych, albo co najmniej konsultacyjno-doradczych z udziałem pracowników i innych interesariuszy, zaś wynagrodzenia kadry zarządzającej są ograniczone limitami.

Status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany będzie na podstawie przepisów regulacji o przedsiębiorstwie społecznym poprzez uzyskanie odpowiedniego wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym, oraz w ramach ustawy o spółdzielniach socjalnych.

Natomiast **sektor ekonomii społecznej** składa się z trzech segmentów:

Pierwszy obejmuje **podmioty o charakterze integracyjnym**, które w związku z realizowanymi przez siebie zadaniami mają umożliwić reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej; formy te nie będą w żadnym przypadku przedsiębiorstwami społecznymi, ale mogą przygotowywać do prowadzenia lub pracy w przedsiębiorstwie społecznym lub być prowadzone jako usługa na rzecz społeczności lokalnej przez przedsiębiorstwa społeczne.

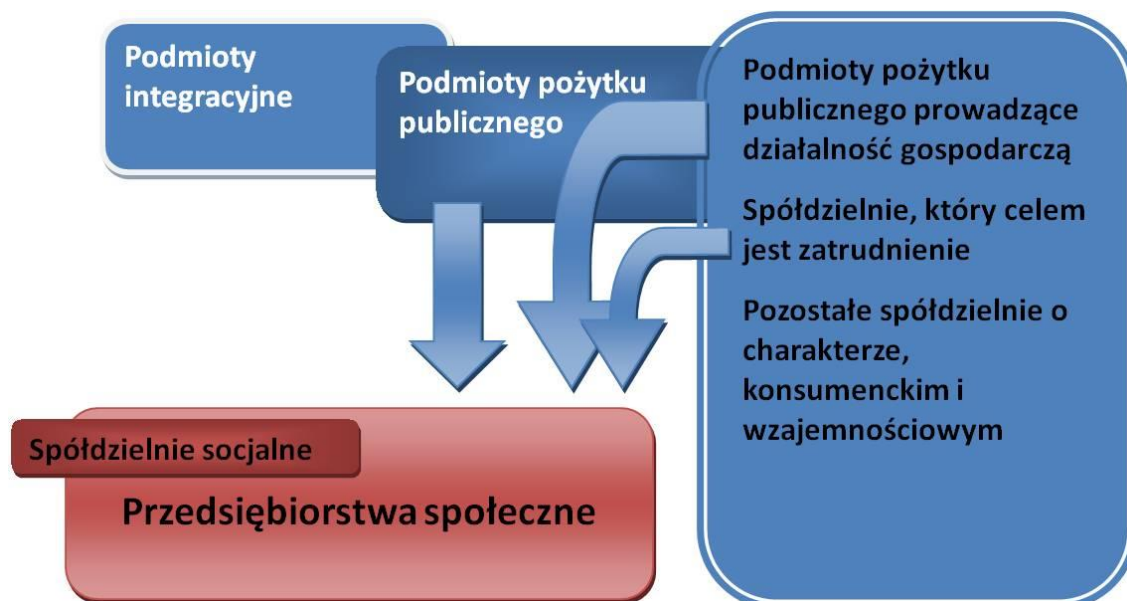
Drugi segment obejmuje **podmioty o charakterze pożytku publicznego**, które prowadzą działalność ekonomiczną, zatrudniają pracowników, choć ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego; podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi o ile podejmą działalność gospodarczą w określonym zakresie, podejmując również zobowiązania statutowe odnośnie do dystrybucji zysku

Trzecią i najliczniejszą grupę stanowią **podmioty o charakterze rynkowym**, które jednak tworzone były w związku z realizacją celu społecznego, bądź dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Grupę tę można podzielić na trzy podgrupy:

- podmioty pożytku publicznego prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych,
- spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie,
- pozostałe spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym.

Niektóre z tych podmiotów, należące do dwóch pierwszych spośród wymienionych podgrup, będą mogły uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego.

Rys.1 Podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne

Stan rozwoju ekonomii społecznej

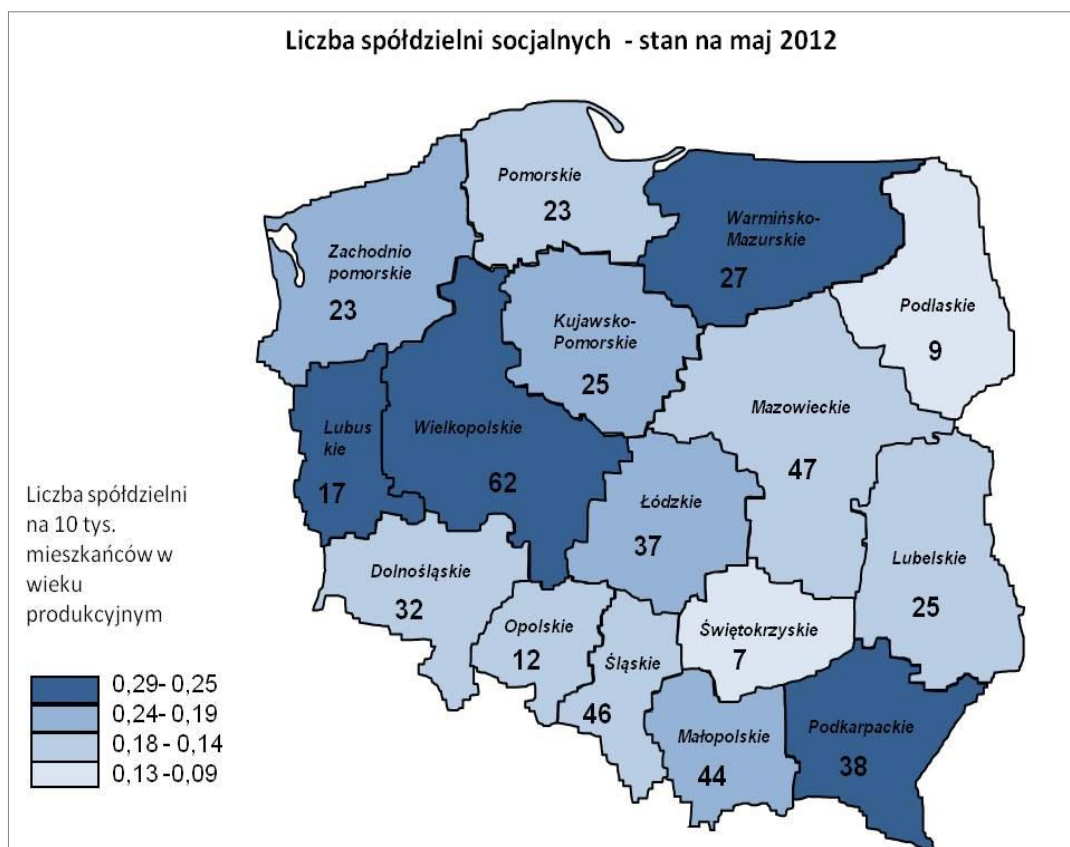
Najbardziej klasycznym typem przedsiębiorstw społecznych funkcjonujących w Polsce są **spółdzielnie socjalne**. Przedsiębiorstwa te działają na podstawie ustawy z 2006 roku o spółdzielniach socjalnych, gdzie wskazano, iż ich głównym celem jest przywrócenie na rynek pracy, przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób o niskiej zatrudnialności oraz umożliwienie osobom bezrobotnym aktywizacji zawodowej. Tym samym utworzono nowy podmiot prawny, którego głównym celem jest nie tylko prowadzenie działalności gospodarczej, lecz również działalność na rzecz:

- społecznej reintegracji członków spółdzielni, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
- zawodowej reintegracji członków spółdzielni, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy.

Według stanu na koniec maja 2012 roku, zgodnie z informacjami Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 478 spółdzielni socjalnych. Nie wiadomo jednak, ile z nich jest rzeczywiście aktywnych. Wyniki prowadzonych badań wskazują, że część spółdzielni zakończyła działalność, choć formalnie nie zostały one wyrejestrowane²⁵.

²⁵ Badania prowadzone w Wielkopolsce dowodzą, że taka sytuacja dotyczy ponad jednej trzeciej spółdzielni. Por. Joanna Kobielska, *Obraz spółdzielni socjalnych w świetle badań przeprowadzonych w ramach projektu „Wykluczenie społeczne: diagnoza i mechanizmy przeciwdziałania w województwie wielkopolskim”*, [w:] „Spółdzielnie socjalne. Skuteczny mechanizm walki z wykluczeniem społecznym czy ślepa uliczka?”, Praca zbiorowa pod redakcją Jacka Tittenbruna, Poznań 2010, s. 84, <http://www.wykluczenie.spoldzielnie.org>.

Źródło: Dane OZRSS i obliczenia własne

Według badań z 2010 roku, 83% badanych spółdzielni zakładanych było przez osoby bezrobotne, zaś w 38,4% była przynajmniej jedna osoba niepełnosprawna. W 2010 roku wśród badanych spółdzielni socjalnych zdecydowanie przeważały spółdzielnie małe, liczące od 5 do 9 członków. 10 i więcej członków liczyło zaledwie 10% spółdzielni. Ponad 1/3 badanych spółdzielni zatrudniała dodatkowych pracowników nie będących członkami spółdzielni.

Spółdzielnie socjalne zajmują się przede wszystkim świadczeniem usług. W badanej zbiorowości jedynie 14% badanych podmiotów deklaruowało, że w zakresie swojej aktywności mają także działalność produkcyjną. Dominującym obszarem działalności badanych spółdzielni socjalnych były usługi z zakresu „dom i ogród” (43%), w tym usługi porządkowe (sprząatanie), utrzymanie i konserwacja terenów zielonych, odśnieżanie, projektowanie domów i ogrodów, opieka nad grobami, usługi pralnicze, serwis sprzętu AGD/RTV oraz usługi florystyczne. Drugim najczęściej wskazywanym polem działalności gospodarczej badanych podmiotów było budownictwo (33,3%), tj. usługi elektryczne, elektroniczne, hydrauliczne, konserwatorskie, malarskie, remontowe, spawalnicze, stolarskie, ślusarskie oraz kamieniarskie. Trzecim zaś – gastronomia (27,9%), w tym usługi cateringowe, organizacja imprez okolicznościowych oraz prowadzenie lokali gastronomicznych.

Głównym odbiorcą produktów i usług powstających w spółdzielniach socjalnych w Polsce w 2010 roku były osoby fizyczne (37%), na kolejnym miejscu lokowały się firmy prywatne (23%) oraz instytucje administracji publicznej (22%). Stosunkowo rzadko odbiorcami produktów/usług spółdzielni były organizacje pozarządowe (12%) oraz inne spółdzielnie socjalne (2%). Wśród badanych spółdzielni dominującą formą zatrudnienia była spółdzielcza umowa o pracę (55%), kolejnymi najczęściej wskazywanymi formami zatrudnienia była umowa o dzieło (22%) oraz umowa-zlecenie (20%).

Głównym źródłem przychodów spółdzielni socjalnych w 2010 roku były przychody z otwartego rynku (74%). Blisko 3 na każde 4 zł wpływów finansowych spółdzielni stanowiły środki pochodzące z działalności gospodarczej. Z tych samych badań wynika, że w 2010 roku połowa badanych spółdzielni

uzyskała wynik ujemny z działalności gospodarczej, 27% zbilansowało przychody i koszty, zaś 23% wypracowało nadwyżkę bilansową²⁶.

Poważnym aktorem na scenie ekonomii społecznej są **organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą**. W 2010 roku (stan na koniec roku) zarejestrowaną działalność gospodarczą posiadało 7,24 tys. fundacji, stowarzyszeń oraz podobnych organizacji społecznych i społecznych jednostek Kościoła katolickiego objętych badaniem GUS *Fundacje i stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych*. Po przeprowadzonym badaniu okazało się, że jedynie połowa z tych organizacji (52%) prowadziła rzeczywiście działalność gospodarczą, podczas gdy pozostałe albo ją tymczasowo zawiesiły, albo zaprzęstały jej prowadzenia, nie składając wniosku o wykreślenie z rejestru, albo nawet nie rozpoczęły jej prowadzenia.

Najwięcej badanych podmiotów w ramach działalności gospodarczej zajmowało się działalnością profesjonalną, naukową, techniczną (16,7% wszystkich jednostek prowadzących działalność gospodarczą). Organizacje działające w tym obszarze zajmowały się przede wszystkim reklamą, badaniami rynku, opinii publicznej (58,9%), architekturą, inżynierią, badaniami i analizami technicznymi (11,2%) oraz doradztwem związanym z zarządzaniem (10,7%). Kolejnymi sekcjami PKD, w których skupiała się działalność największej liczby badanych organizacji, były edukacja (15,1%), działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (12%), handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych (10%), informacja i komunikacja (8,4%), oraz działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (8,1%).

Na uwagę zasługuje fakt, że spośród wszystkich organizacji posiadających wpis do rejestru przedsiębiorców, prawie jedna trzecia nie zatrudniała w ogóle płatnego personelu. Osoby pracujące w ramach umów cywilnoprawnych stanowiły jedną trzecią zasobów pracy płatnej (28,7%). W ogólnej strukturze zatrudnienia w organizacjach przeważało zatrudnienie małej liczby pracowników (do 5 osób). Strukturę zatrudnienia cechował także znaczny udział kobiet w zatrudnieniu ogółem²⁷. Trzeba jednak pamiętać, że nie każda organizacja prowadząca działalność gospodarczą może zostać uznana za przedsiębiorstwo społeczne.

Niemniej powyższe dane pokazują skalę zjawiska. Nie ma natomiast zbiorczych statystyk dotyczących **spółek non profit** działających jako przedsiębiorstwa społeczne; szacuje się, że funkcjonuje ich w Polsce ok. 20.

Kolejnym istotnym komponentem sektora ekonomii społecznej są **organizacje pozarządowe prowadzące działalność pożytku publicznego**. Według stanu na koniec 2008 r. aktywnych było 71 tys. organizacji, w tym 64,9 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (obok typowych stowarzyszeń (29,5 tys.) w grupie tej znajdują się stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (20,3 tys.), ochotnicze straże pożarne (12,9 tys.) oraz koła łowieckie (2,3 tys.)) oraz 5,9 tys. fundacji. Oprócz tego działało 2,2 tys. społecznych podmiotów wyznaniowych, czyli organizacji członkowskich oraz placówek świadczących usługi społeczne w ramach kościołów i związków wyznaniowych.

Na koniec 2008 roku w stowarzyszeniach, podobnych organizacjach społecznych i fundacjach na podstawie stosunku pracy pracowało łącznie 70,8 tys. osób, a dla 60,2 tys. pracowników organizacje te stanowiły główne miejsce pracy. W 2008 roku 64% stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych i fundacji nie zatrudniało nikogo, 23% z nich oferowało wyłącznie umowy cywilnoprawne, a jedynie 13% posiadało pracowników etatowych (i jednocześnie często zatrudniały także w oparciu o umowy cywilnoprawne). Charakterystyczny dla pozarządowego rynku pracy jest też wysoki udział osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy. W 2008 roku aż 1/3 pracowników w stowarzyszeniach, podobnych organizacjach społecznych i fundacjach zatrudniona była na część etatu.

Odsetek organizacji, które miały jakiegokolwiek przychody z odpłatnej działalności statutowej w zbiorowości ogółem wyniósł 16% i nie zmienił się w sposób widoczny w stosunku od 2005 roku. Natomiast w tym samym okresie przeciętne roczne przychody z działalności odpłatnej pożytku publicznego obniżyły się aż o 23%²⁸. Tym samym udział odpłatnej działalności statutowej w strukturze przychodów zmniejszył się z 22 do 15%. Równocześnie ze spadkiem udziału przychodów z

²⁶ *Monitoring spółdzielni socjalnych (wersja robocza)*, Albert Izdebski, Małgorzata Ołdak, MPiPS, Warszawa 2011.

²⁷ *Raport końcowy z pomiaru wpływu EFS na poziom zatrudnienia i ekonomizację podmiotów ekonomii społecznej w ramach badania SOF-1 za 2010 rok*

²⁸ *Podstawowe dane o stowarzyszeniach, fundacjach i społecznych podmiotach wyznaniowych działających w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2010.

działalności odpłatnej zwiększył się o 12 punktów procentowych udział środków publicznych, szczególnie pozyskiwanych od administracji rządowej (z 9 do 15%) i z publicznych źródeł zagranicznych i UE (z 6 do 8%).

Według danych MPiPS w roku 2011 działały 72 **centra integracji społecznej**, w których uczestniczyło 4818 osób, oraz 65 **zakładów aktywności zawodowej**, w których zatrudnienie znalazło ok. 3363 osób, w tym ok. 2548 stanowiły osoby niepełnosprawne²⁹.

W 2010 roku samorzady powiatowe dofinansowały, ze środków własnych i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, koszty uczestnictwa 23221 osób niepełnosprawnych w 663 **warsztatach terapii zajęciowej**, w tym 141 warsztatach, których organizatorem jest jednostka sektora finansów publicznych oraz 522 warsztatach funkcjonujących przy jednostkach spoza sektora finansów publicznych, a ponadto w 28 warsztatach działających przy zakładach pracy chronionej³⁰. Co więcej, w 2010 roku funkcjonowało 286 **klubów integracji społecznych**, z czego 223 prowadziły działalność³¹.

Obok nowych rozwiązań istnieją również tzw. **rynkowe podmioty ekonomii społecznej**, czyli polski sektor spółdzielczy, na który składa się prawie 9 tys. czynnych podmiotów gospodarczych. Zrzeszają one ponad 8 milionów członków i zatrudniają około 400 tys. pracowników. Jest to niezwykle zróżnicowany sektor. Większość działających dziś spółdzielni powstała przed 1989 rokiem (62%).

Pierwsza grupa spółdzielni, których celem jest zatrudnienie (spółdzielnie pracy i usług oraz spółdzielnie budowlane), w 2008 roku zrzeszała 758 spółdzielni, ponadto istniało wówczas 187 spółdzielni rzemieślniczych i 16 spółdzielni Cepelia. W Związku Lustracyjnym Spółdzielni Pracy zrzeszonych jest 200 spółdzielni³², w Spółdzielczym Związku Rewizyjnym „Spólnota Pracy” zrzeszone są 84 spółdzielnie, w związku rewizyjnym Cepelia 18 spółdzielni, Związek Rzemiosła Polskiego podaje iż w jego strukturach oraz strukturach izb rzemieślniczych działa 168 spółdzielni³³. Według informacji z 2008 roku funkcjonowało w Polsce 258 spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych. Jednak w 2010 roku do Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych należało 210 spółdzielni, z czego zaledwie 35 uczestniczyło w badaniach ewaluacyjnych Związku³⁴. Spółdzielnie związane z funkcją prozatrudnieniową dają pracę ok. 60 tys. osób, w tym 45 tys. to członkowie spółdzielni³⁵.

W rolnictwie i jego otoczeniu w 2008 roku funkcjonowało ponad 4700 spółdzielni, w tym niestety w procesie likwidacyjnym znajdowało się blisko 1000. Obsługę produkcyjno-handlową gospodarstw rolnych prowadziło ok. 1,5 tys. spółdzielni, a finansową blisko 600 banków spółdzielczych. Największy udział w produkcyjnej obsłudze gospodarstw rolnych posiada spółdzielczość mleczarska. 300 tys. producentów mleka jest właścicielami 169 spółdzielni mleczarskich, dysponujących nowoczesnym potencjałem przetwórczym. Spółdzielcze mleczarstwo to ponad 70% rynku mleka.

Działalnością handlową zajmują się dwie branże. „Społem” to ponad 35 tys. zatrudnionych pracowników i blisko 76 tys. członków, którzy swą pracę zawodową i działalność społeczną związali z tą organizacją, zaś „Samopomoc Chłopska” to prawie 1600 spółdzielni, w tym ponad 250 w likwidacji. Spółdzielnie te zrzeszają ok. 240 tys. członków i zatrudniają prawie 90 tys. pracowników.

W sektorze finansowym w 2008 r. funkcjonowało 579 banków spółdzielczych, zrzeszających ok. 2,5 miliona członków i obsługujących 10,5 miliona klientów w 4199 własnych placówkach. Banki spółdzielcze zatrudniały 31265 pracowników. Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe na koniec 2010 roku przekroczyły 2177 tys. członków³⁶.

Ponadto funkcjonowało 3,3 tys. spółdzielni mieszkaniowych, zatrudniających ok. 80 tys. pracowników, posiadających ok. 4,5 mln członków³⁷.

²⁹ Liczone średnio na miesiąc.

³⁰ Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2010 roku na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, Druk sejmowy nr 46 z 8 grudnia 2011 r., s. 58

³¹ Raport o działalności Klubów Integracji Społecznej w Polsce (dane uzyskane na podstawie 139 ankiet z 13 województw), DPiIS MPiPS, Warszawa, sierpień 2011.

³² Piotr Frączak, Ryszard Skrzypiec, *Kondycja spółdzielczości pracy oraz wizje jej rozwoju. Raport z badania*, Warszawa 2011.

³³ <http://www.zrp.pl>

³⁴ Wyniki ewaluacji stanu spółdzielczości inwalidów Ocena sporządzona w 2010 r. Badanie realizowane w ramach finansowanego ze środków PFRON projektu KZRSIiSN „Wszechnica Wiedzy Spółdzielczości Inwalidów”.

³⁵ Raport o spółdzielczości polskiej. Dokument przyjęty przez Zespół Międzyresortowy w dn. 19.01.2010 r.

³⁶ www.skok.pl

³⁷ Sławomir Nałęcz, Joanna Konieczna, *Sektor spółdzielczy – główny pracodawca gospodarki społecznej w Polsce*, w: Sławomir Nałęcz (red.) „Gospodarka społeczna w Polsce”, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008.

Wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej

Wzmocnienie i poszerzenie zakresu działań sektora ekonomii społecznej jest jednym z celów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013. W Programie w ramach Priorytetu VII *Promocja integracji społecznej* przewidziano Cel szczegółowy 2, *Wzmocnienie i poszerzenie zakresu działań sektora ekonomii społecznej*. Oczekiwanymi efektami tego celu miały być:

- zapewnienie funkcjonowania instytucji wspierających ekonomię społeczną (przynajmniej dwie w każdym województwie),
- 30% przychodów własnych jednostek ekonomii społecznej w ogólnej wartości ich przychodów.

Wskaźnikami produktowymi miały być natomiast:

- liczba instytucji wspierających ekonomię społeczną, które otrzymały wsparcie w ramach Priorytetu,
- liczba inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej wspartych z EFS,
- liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej³⁸.

W przyjętym 13 marca 2008 roku Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w ramach Priorytetu VII pojawiło się Działanie 7.2 *Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej*, w którym poddziałanie 7.2.2 odnosiło się wprost do wsparcia ekonomii społecznej, którego celem było wyłanianie w konkursach instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej, oferujących usługi na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. Na ten cel przeznaczono kwotę 163 055 136 euro, co według przelicznika z grudnia 2011 stanowiło równowartość 677 966 950 zł³⁹.

Według stanu na koniec 2011 roku podpisano 358 umów o dofinansowanie projektów na łączną kwotę 376 342 908 zł⁴⁰, w ramach których złożono wnioski o płatność na kwotę 190 172 468 zł.

Według stanu na I połowę 2011 roku, ze środków programu skorzystały 292 instytucje wspierające ekonomię społeczną⁴¹. Jest to liczba znacznie przekraczająca początkowe założenia, zgodnie z którymi planowano sfinansowanie działalności 40 podmiotów (co najmniej dwa w każdym województwie). Do końca 2011 roku wsparcie za pośrednictwem instytucji wsparcia ekonomii społecznej otrzymało blisko 5,4 tys. podmiotów ekonomii społecznej, a w ich ramach 77,3 tys. osób, w tym 49,6 tys. kobiet⁴². Sprawozdania z realizacji PO KL nie zawierają szczegółowych informacji na temat typów podmiotów będących odbiorcami pomocy. Można jednak zaryzykować stwierdzenie, że w dużym stopniu były to organizacje pozarządowe, prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną działalność statutową bądź też zainteresowane ich podjęciem. Zgodnie z raportem GUS⁴³, dzięki wsparciu z EFS w podmiotach ekonomii społecznej⁴⁴ utworzonych zostało ok. 1,4 tys. miejsc pracy, a utrzymano 1,8 tys.

Do końca 2011 roku w ramach Priorytetu VII *Promocja integracji społecznej* utworzono 11 spółdzielni socjalnych (3,7% wartości docelowej). Wszystkie instytucje powstały na terenie Mazowsza. Należy wyjaśnić, iż możliwość tworzenia spółdzielni socjalnych w ramach Działania 7.2 wprowadzono w czerwcu 2010 roku, przy czym pierwsze konkursy na ten rodzaj wsparcia w większości regionów odbyły się w 2011 roku. W związku z terminami naboru projektów oraz początkową fazą wdrażania wsparcia, postępu w realizacji miernika należy spodziewać się w kolejnych latach⁴⁵.

³⁸ Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Warszawa, 7 września 2007 r., s. 188.

³⁹ Po zmianach w 2011 r. jest to kwota 172 399 750 euro, która według przelicznika z maja 2012 odpowiada 720 424 075 zł.

⁴⁰ [Postęp w realizacji Programu Kapitał Ludzki wg stanu na 31 grudnia 2011 r.](#) Informacja dostępna na stronie www.efs.gov.pl

⁴¹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki za I półrocze 2011 roku*, s.35. W sprawozdaniu za II półrocze brak informacji o tym wskaźniku.

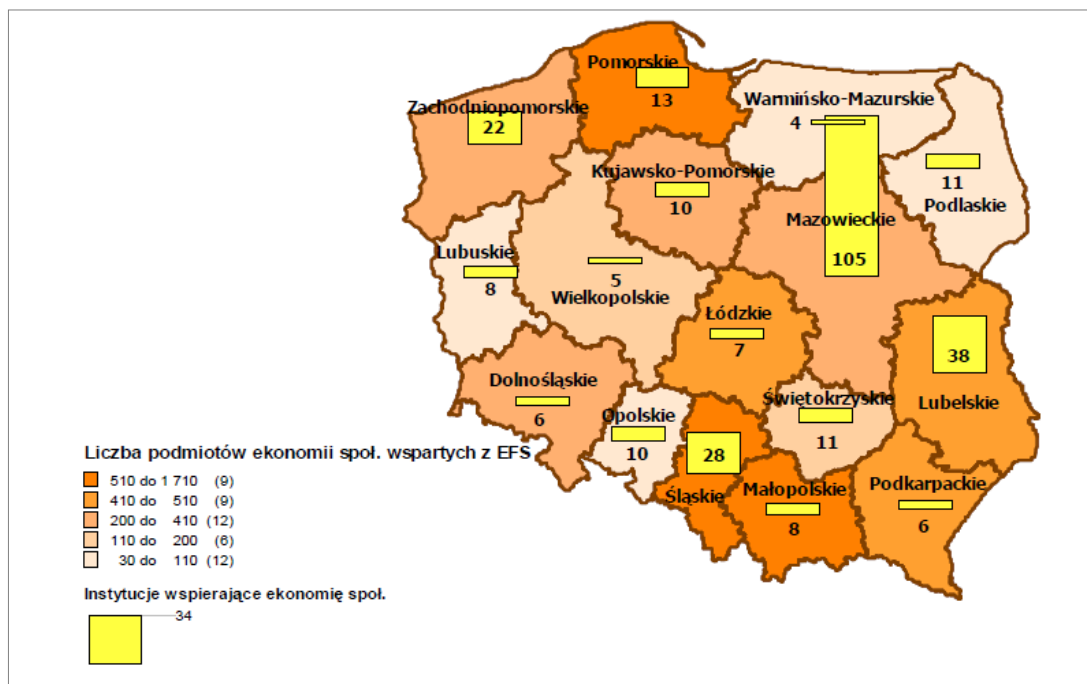
⁴² Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki za II półrocze 2011 roku*, s.41.

⁴³ Jak wyżej.

⁴⁴ Dane dotyczą wyłącznie fundacji, stowarzyszeń oraz podobnych organizacji społecznych i społecznych jednostek Kościoła katolickiego, które zadeklarowały, że faktycznie prowadzą działalność gospodarczą.

⁴⁵ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki za II półrocze 2011 roku*, s.40.

Rys.3. Wsparcie Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w okresie 2007-2011 na rzecz ekonomii społecznej

Źródło: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki za I półrocze 2011 roku*

Dodatkowo, w ramach Priorytetu I PO KL realizowane są projekty systemowe, wspierające rozwój ekonomii społecznej, o łącznej wartości ok. 60 mln zł. W sumie więc przeznaczono znaczne środki finansowe na wsparcie otoczenia ekonomii społecznej.

Na obecnym etapie wdrażania programu możliwa jest częściowa ocena dotychczasowych działań. Jak wskazują analizy wsparcia oferowanego w ramach PO KL, przyjęta koncepcja nie zapewniła stworzenia efektywnego, trwałego systemu wsparcia podmiotów ekonomii społecznej⁴⁶, m.in. ze względu na zbyt niską jakość usług oferowanych przez podmioty wspierające rozwój ekonomii społecznej. Jak pokazują wstępne badania, nie spełniają one oczekiwań ich głównych odbiorców⁴⁷. Równocześnie, budowaniu otoczenia ekonomii społecznej nie towarzyszyło adekwatne do potrzeb wsparcie bezpośrednie dla przedsiębiorstw społecznych.

Według Instytucji Zarządzającej PO KL konkursowy tryb wyboru projektów, a przy tym niewystarczające wykorzystanie narzędzi w postaci kryteriów selekcji spowodowało, że:

- w większości regionów liczba powołanych instytucji wspierających ekonomię społeczną (tzw. ośrodki wsparcia ekonomii społecznej) znacznie przewyższyła zakładane w PO KL wartości docelowe;
- w wielu przypadkach nie udaje się zapewnić kontynuacji działań przez poszczególne ośrodki, gdyż nie uzyskują one dofinansowania ze środków EFS na dalszą aktywność, co prowadzi do tego, że potencjał wypracowany przez te podmioty nie jest wykorzystywany;
- znaczna część ośrodków zaprzestaje realizacji działań wspierających ekonomię społeczną wraz z zakończeniem dofinansowania ze środków EFS. Tymczasem zgodnie z logiką interwencji EFS beneficjenci powinni zapewnić trwałość projektów po zakończeniu ich realizacji ze środków unijnych. Często jednak ośrodki wsparcia ekonomii społecznej prowadzone są przez podmioty

⁴⁶ Hubert GUZ, *Wsparcie sektora ekonomii społecznej w ramach VII Priorytetu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013*, w: „Ekonomia Społeczna”, półrocznik, 1/2011, http://www.ekonomiaspoleczna.msap.pl/doki/polrocznik/polrocznik_es2.pdf, oraz *Struktura infrastruktury ekonomii społecznej – zaproszenie do dyskusji*, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, tekst przygotowany we współpracy z Fundacją Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa, październik 2009 r.

⁴⁷ Marek Ćwikalski, *Pomiar jakości usług ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Wstępne wyniki badań*; w: „Ekonomia Społeczna”, półrocznik, 1/2010, http://www.ekonomiaspoleczna.msap.pl/doki/polrocznik/polrocznik_es1.pdf

zaliczane do sektora ekonomii społecznej, np. przez organizacje pozarządowe, które nie mają wystarczających zasobów do prowadzenia tego typu działań bez pomocy państwa⁴⁸.

W tej sprawie wdrożono w 2011 roku działania naprawcze. Częściowo nastąpiły one z inicjatywy Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, częściowo zaś z inicjatywy Zespołu do spraw rozwiązań systemowych ekonomii społecznej. Zespół w stanowisku z 20 lipca 2011 roku zwrócił się do MRR z wnioskiem o wprowadzanie określonych kryteriów konkursowych, zapewniających trwałość funkcjonowania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej⁴⁹. Działania na rzecz trwałości funkcjonowania OWES zostały skorelowane z działaniami standaryzującymi ośrodki, przewidzianymi w projekcie Zintegrowany System Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Tab .1. Realizacja wskaźników Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w zakresie wsparcia ekonomii społecznej

Wskaźniki produktu	2007	2008	2009	2010	2011	Wskaźnik docelowy 2013	
						liczba	procent
Liczba instytucji wspierających ekonomię społeczną, które otrzymały wsparcie w ramach Priorytetu	0	30	130	196	292	40	730%
Liczba inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej wspartych z EFS	0	12	1 644	4 555	5 378	7 272	79%
Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji wspierających ekonomię społeczną	0	305	11 475	37 020	77 340	29 000	233%
Liczba podmiotów ekonomii społecznej utworzonych dzięki wsparciu z EFS	0	0	0	0	11	300	3,7%

Źródło: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

Od 2012 roku Priorytet I PO KL również umożliwia realizację przedsięwzięć na rzecz ekonomii społecznej, poprzez wykorzystanie zwrotnych instrumentów finansowych w ramach projektu systemowego Banku Gospodarstwa Krajowego. Przewiduje się docelowo 250 beneficjentów tego instrumentu.

Wsparcie ekonomii społecznej zostało również przewidziane w Programie Operacyjnym Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009-2013. W ramach Priorytetu IV *Rozwój przedsiębiorczości społecznej* można było otrzymać dofinansowanie na projekty należące do dwóch obszarów: *Przedsiębiorczość społeczna i upowszechnianie idei partnerstwa trójsektorowego* oraz *Wolontariat pracowniczy*. W roku 2011 w ramach Priorytetu IV wsparcie na łączną kwotę 5 958 tys. zł otrzymało 56 podmiotów. W ramach wszystkich priorytetów dofinansowanie otrzymało 12 spółdzielni socjalnych, na łączną kwotę 1 023 985,44 zł.

W Priorytecie IV PO FIO przewidziano także *Komponent regionalny* na lata 2011-2012. W konkursie ogłoszonym w 2011 roku w ramach ww. komponentu aplikowało 6 podmiotów, z czego dofinansowanie pozyskały 4 oferty na łączną kwotę 1 764 333 zł (561 442 zł w 2011 r. oraz 1 202 891,20 zł w 2012 r.). Operatorzy mają za zadanie organizowanie konkursów grantowych dla spółdzielni socjalnych, które ubiegają się o dofinansowanie o maksymalnej wysokości 25 tys. zł na jeden podmiot.

Osobom zainteresowanym podjęciem działalności w formie spółdzielni socjalnej przysługuje prawo ubiegania się o jednorazową dotację ze środków z Funduszu Pracy na podjęcie działalności gospodarczej, w wysokości nie przekraczającej 4-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia na każdego członka-założyciela spółdzielni socjalnej oraz 3-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia na każdego członka przystępującego do już istniejącej spółdzielni socjalnej.

⁴⁸ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki za II półrocze 2011 roku*, s.82

⁴⁹ Tekst Stanowiska dostępny jest na stronie www.ekonomiaspoleczna.pl, w zakładce Zespołu.

Tab. 2. Kwota dotacji przyznanych spółdzielniom socjalnym ze środków Funduszu Pracy w latach 2005-2011

Rok	2007	2008	2009	2010	2011
Wysokość dotacji	705 700,00	366 700,00	839 800,00	2 135 900,00	819 600,00
Liczba osób, którym przyznano dotacje	97	50	77	189	75

Źródło: MPiPS

W roku 2011 na dotacje dla 75 osób łącznie wydatkowano 819,6 tys. zł. Nie odnotowano analogicznych wydatków w województwach lubuskim, łódzkim, podkarpackim, podlaskim i pomorskim. Najwięcej natomiast, 175,1 tys. zł, wydano na ten cel w woj. warmińsko-mazurskim. Dane wskazują na niewystarczające wykorzystanie tego instrumentu. Jeśli chodzi o możliwość wniesienia wkładu do spółdzielni socjalnej ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w roku 2011 z tej formy wsparcia skorzystało 17 osób, na łączną kwotę 435 704 zł, w porównaniu do kwoty 465 905 zł wydatkowanej w roku 2010.

Tym samym, widoczna była w okresie 2007-2011 wyraźna dysproporcja pomiędzy wsparciem dla podmiotów ekonomii społecznej, a wsparciem na rzecz rozwoju infrastruktury. Należy uznać, że pomimo istotnego wysiłku, mającego na celu wypromowanie ekonomii społecznej oraz zbudowanie sieci wsparcia, pewna część środków ulega rozproszeniu wskutek braku kompleksowej polityki rozwoju ekonomii społecznej oraz niedopracowanych procedur, umożliwiających wsparcie ze środków europejskich bez wymiaru jakościowego i efektu trwałości.

Dlaczego warto wspierać ekonomię społeczną

Pomimo licznych badań dotyczących ekonomii społecznej, nadal nie mamy pełnej wiedzy o korzyściach gospodarczych i społecznych, jakie przynosi działalność przedsiębiorstw społecznych. Wynika to z trudności pomiaru jej efektów, a także wciąż załączkowego charakteru przedsiębiorczości społecznej w Polsce. Niemniej szeroka literatura przedmiotu, liczne badania i debaty pozwalają na wskazanie głównych korzyści wynikających z rozwoju ekonomii społecznej.

▪ Powstawanie nowych miejsc pracy

Powstające w ramach przedsiębiorczości społecznej miejsca pracy są szczególnie wartościowe, bo otwarte dla osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, o niskich kwalifikacjach itd., którym wyjątkowo trudno jest wejść na rynek pracy i utrzymać się na nim. O trudności w dostępie tych osób do rynku pracy w Polsce świadczą dostępne statystyki dotyczące wskaźnika zatrudnienia. Ekonomia społeczna może stać się jednym z instrumentów zwiększających szanse tych osób na aktywność i usamodzielnienie się.

Ekonomia społeczna to także nowe miejsca pracy na terenach o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (przede wszystkim na wsi), gdzie ich tworzenie się po prostu nie opłaca. W tych rejonach kraju przedsiębiorstwo społeczne, bazując na lokalnych zasobach, może stać się czynnikiem zmiany, pobudzającym aktywność lokalnych aktorów i przyczyniającym się do ożywienia miejscowej gospodarki.

Choć prawdopodobnie ekonomia społeczna nie rozwiąże strukturalnych problemów polskiego rynku pracy, to jednak może stanowić jego ważny segment, atrakcyjny dla tych osób, które z różnych względów nie radzą sobie w przedsiębiorstwach nastawionych głównie na zysk gospodarczy. Dlatego

też ważne jest, aby wsparcie kierowane do przedsiębiorstw społecznych ukierunkowane było na tworzenie szczególnie potrzebnych miejsc pracy. Odpowiednie analizy potrzeb, będące podstawą decyzji o kierunkach wspierania przedsiębiorstw społecznych, powinny być prowadzone na poziomie regionalnym.

▪ **Integracja społeczna i zawodowa**

Dzięki powstawaniu nowych miejsc pracy, a także aktywnemu podejściu przedsiębiorstw społecznych do kwestii aktywizacji i wspierania osób w trudnej sytuacji, ekonomia społeczna tworzy realne możliwości trwałej aktywizacji, usamodzielnienia oraz integracji społecznej i zawodowej. Jest to szczególnie istotne w obliczu stosunkowo niskiej skuteczności istniejącego w Polsce systemu pomocy społecznej, który, choć podlega zmianom i usprawnieniom, oceniany jest jako wzmacniający postawy uzależnienia i bierności. Zatrudnienie w przedsiębiorstwie społecznym może zmodyfikować ten wzorzec, zmieniając dotychczasowych klientów instytucji pomocy społecznej w partnerów, aktywnie zabiegających o poprawę swojego bytu.

Efekty zatrudnienia w przedsiębiorstwie społecznym to nie tylko aktywizacja zawodowa, lecz także poprawa jakości życia pracowników, przejawiająca się upodmiotowieniem, lepszą samooceną i zdolnością do samookreślenia, wzrostem satysfakcji, większym poczuciem własnej wartości. Zmiany te mogą się przekładać na dalsze korzyści społeczne, takie jak np. niższy poziom wydatków na ochronę zdrowia, spadek przestępczości i zmniejszenie częstotliwości występowania problemów rodzinnych. Kwestie te wymagają jednak dalszych badań.

Ocena skuteczności przedsiębiorstw społecznych w zakresie integracji społecznej jest zadaniem trudnym. Poza wątpliwościami metodologicznymi⁵⁰, problemem jest również jasne określenie kryterium tej oceny. Należy zaznaczyć, że mogą być one zróżnicowane w zależności od specyfiki grup docelowych lub przyjętego celu działania przedsiębiorstwa społecznego. Można tu wyróżnić dwa kluczowe typy przedsiębiorstw społecznych:

✓ **Zorientowane na usamodzielnienie** – zatrudnienie w takim przedsiębiorstwie społecznym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ma charakter przejściowy. Praca ma na celu wyposażenie osób zatrudnionych w niezbędne kompetencje, a w dłuższej perspektywie wsparcie w znalezieniu pracy na otwartym rynku pracy. Takie podejście ma zastosowanie w centrach integracji społecznej. Jest to też jedno z założeń działalności zakładów aktywności zawodowej. Należy jednak podkreślić, że przejściowy charakter zatrudnienia w przedsiębiorstwie społecznym wiąże się z wyższymi kosztami działalności, związanymi z wydatkami ponoszonymi na rekrutację, szkolenia i rotację pracowników.

W przypadku tego typu podmiotów kluczowe znaczenie ma określenie dopuszczalnego (maksymalnego) okresu zatrudnienia oraz pożądanego (minimalnego) poziomu aktywizacji osób zatrudnionych. Brak mechanizmów zmuszających do opuszczenia przedsiębiorstwa społecznego może prowadzić do faktycznego utrwalania zatrudnienia w takim podmiocie. Przykładem mogą być zakłady aktywności zawodowej, w których odsetek osób je opuszczających i wchodzących na otwarty rynek pracy kształtuje się na poziomie 3%.

W przypadku tego typu przedsiębiorstw społecznych możliwe jest przyjęcie przeciętnie wyższego poziomu finansowania ich działalności ze środków publicznych, co może być traktowane jako inwestycja w rozwój kompetencji pracowników.

✓ **Zorientowane na aktywizację i integrację** – przedsiębiorstwo społeczne tego typu tworzy stałe, docelowe miejsca pracy dla grupy pracowników. Zatrudnienie w nim powinno dotyczyć osób, które z różnych względów mają znikome szanse na znalezienie pracy na otwartym rynku pracy. Kryterium oceny skuteczności działania tego typu przedsiębiorstwa społecznego jest osiągnięcie stabilnej sytuacji gospodarczej. Pożądane jest, aby ok. 30–50% ogółu przychodów pozyskiwane było z działalności rynkowej.

Możliwe jest też uwzględnienie innego modelu, który funkcjonuje obecnie w przypadku spółdzielni socjalnych, polegającego na udzielaniu wsparcia w początkowej fazie działania podmiotu i okresowym, stopniowym wycofywaniu pomocy aż do pełnego usamodzielnienia się.

⁵⁰ Katarzyna Osiborska, Anna Szczucka, Magdalena Tragasz, *Przegląd badań podmiotów ekonomii społecznej na świecie*, grudzień 2009, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2009_6.pdf

Analiza skutków działania przedsiębiorstw społecznych nie powinna się ograniczać do kwestii zatrudnieniowych czy też związanych z uzyskiwanymi przychodami z działalności zarobkowej. Pełna ocena działania przedsiębiorstwa społecznego wymaga uwzględnienia wielu rodzajów korzyści. Niemniej przytoczone rozróżnienia mają na celu wskazanie głównych, łatwo weryfikowalnych kryteriów oceny skuteczności przedsiębiorstw społecznych.

Należy podkreślić, że ekonomia społeczna nie powinna być postrzegana jako alternatywa dla istniejącego systemu pomocy społecznej czy też integracji zawodowej osób niepełnosprawnych. Przeciwnie, jest to obszar komplementarny w stosunku do głównego nurtu polityki społecznej państwa. Tym ważniejsze jest, aby **projektując rozwiązania z zakresu ekonomii społecznej, uwzględnić planowane zmiany w systemie polityki społecznej.**

▪ **Rozwój kapitału społecznego**

Kapitał społeczny, rozumiany jako powiązania sieciowe, normy współpracy i zaufanie społeczne, które umożliwiają bardziej efektywną współpracę w ramach społeczeństwa, jest jednym z istotnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego. W Polsce diagnozowany jest deficyt tego kapitału. Rozwój ekonomii społecznej może przyczynić się do jego wzmacniania. Rola przedsiębiorstw społecznych może być tu analizowana na dwóch poziomach:

- ✓ indywidualnym – pracownicy przedsiębiorstw społecznych, dzięki zatrudnieniu, poszerzają swoje umiejętności społeczne, rozbudowują kontakty, wchodzą w nowe interakcje, przez co budują kapitał społeczny swój i przedsiębiorstwa, w którym pracują; Trzeba pamiętać, że według badań CBOS z lutego 2012 roku, ponad połowa ankietowanych (55%) twierdziła, że nie zna nikogo, z kim mogłaby wspólnie prowadzić działalność gospodarczą. Gotowość podjęcia takiej współpracy deklarowało dwie piąte respondentów (40%)⁵¹.
- ✓ społecznym – działalność przedsiębiorstwa społecznego może zacieśniać powiązania pomiędzy lokalnymi aktorami, przyczyniać się do budowy społeczeństwa obywatelskiego, zwiększać zaufanie obywateli do instytucji publicznych.

Liczne przykłady działalności przedsiębiorstw społecznych pokazują, że ich utworzenie może pozytywnie oddziaływać na lokalną wspólnotę. Ekonomia społeczna jest też praktycznym nośnikiem wartości i norm społecznych będących fundamentem kapitału społecznego, takich jak wzajemność, solidaryzm społeczny czy tolerancja.

▪ **Stymulowanie rozwoju lokalnego**

Przedsiębiorstwo społeczne działa w konkretnym środowisku społecznym i gospodarczym. Jego powstanie może stanowić istotny impuls dla rozwoju miejscowej gospodarki i ożywienia lokalnej społeczności. Oddziaływanie przedsiębiorstwa społecznego na rozwój lokalny może przebiegać na kilka sposobów:

- ✓ *mobilizacja lokalnych zasobów*. Jest to podejście zgodne z paradygmatem rozwoju endogennego, który zakłada, że trwały rozwój opiera się na możliwie pełnym wykorzystaniu zasobów (ludzkich, kulturowych, fizycznych, społecznych) dostępnych na danym obszarze;
- ✓ *mobilizacja społeczności lokalnej* do wspólnych działań na rzecz pełniejszego zaspokajania potrzeb mieszkańców, uruchomienie mechanizmów wzajemnościowych, budowanie postaw solidarności społecznej i działanie na rzecz wspólnego dobra, co przyczynia się do rozwoju kapitału społecznego na poziomie lokalnym;
- ✓ *poprawa konkurencyjności lokalnej gospodarki* poprzez rozwój sieci powiązań i współpracy, obniżenie kosztów działalności, dostaw dóbr i usług dla lokalnych przedsiębiorców, a także społeczności lokalnej. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że przedsiębiorstwa społeczne mogą stanowić również ważne źródło innowacji, zarówno w ujęciu gospodarczym, jak i społecznym. Mogą stać się czynnikiem stymulującym rozwój gospodarki na danym terenie;
- ✓ *wzrost dochodu członków społeczności lokalnej*, zwiększanie lokalnego popytu na dobra i usługi.

Kluczem do sukcesu ekonomii społecznej jest spojrzenie na **przedsiębiorstwo społeczne jako element szerszej sieci podmiotów publicznych, prywatnych i obywatelskich**. Jednym z największych wyzwań stojących przed ekonomią społeczną jest zapewnienie trwałych podstaw funkcjonowania powstających przedsiębiorstw. Realizacja tego celu wymaga znalezienia

⁵¹ CBOS, *Gotowość Polaków do współpracy w latach 2002–2012*, Komunikat BS/19/2012

odpowiedniego miejsca na rynku dóbr lub usług. Jednak zadanie to okazuje się dla wielu przedsiębiorców trudne. Jednym z instrumentów zwiększających szanse na zapewnienie trwałych podstaw działania przedsiębiorstwa społecznego jest umiejscowienie go w łańcuchu wartości wytwarzanych na poziomie lokalnym, czyli budowanie jego pozycji na bazie współpracy biznesowej z miejscowymi przedsiębiorcami, samorządem lokalnym i lokalną społecznością. Tak działające przedsiębiorstwo ma wyraźnie większe szanse na uzyskanie stabilnych podstaw dla swojej działalności. Z drugiej strony, przedsiębiorstwo społeczne może stać się impulsem dla rozwoju tak rozumianego partnerstwa lokalnego.

Należy jednak zaznaczyć, że **budowanie w ten sposób pozycji przedsiębiorstwa społecznego na lokalnym rynku wymaga rzeczywistego dialogu i współdziałania głównych aktorów:** przedsiębiorców, samorządowców, przedstawicieli organizacji pozarządowych.

▪ **Dostarczanie usług społecznie użytecznych**

Przedsiębiorstwa społeczne, zapewniając lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów, wzmocnienie konkurencyjności miejscowej gospodarki i budowanie spójności społecznej na poziomie lokalnym, mogą również dostarczać usług użyteczności publicznej, zaspakajających ważne potrzeby, których mieszkańcy społeczności lokalnych nie są w stanie zaspokoić samodzielnie. Chodzi w szczególności o:

- ✓ usługi opiekuńcze – w Polsce rośnie na nie zapotrzebowanie, a starzenie się społeczeństwa jeszcze pogłębi tę tendencję. Potrzebne jest zwiększanie podaży tych usług, nie tylko dla osób starszych, lecz także dzieci, niepełnosprawnych i innych grup;
- ✓ usługi w zakresie ochrony zdrowia, edukacji, kultury i ochrony środowiska;
- ✓ zbiorowe usługi komunalne;
- ✓ usługi wzajemne – przedsięwzięcia działające w obszarze rynku i konkurencyjne właśnie ze względu na swój charakter, np. ubezpieczenia wzajemne, usługi zdrowotno-opiekuńcze, spółdzielnie telefoniczne itp.

Świadczenie przez przedsiębiorstwa społeczne usług użyteczności publicznej rodzi istotne konsekwencje. Po pierwsze, należy wypracować mechanizm, który pozwalałby na określanie, jakiego rodzaju usługi są szczególnie istotne z punktu widzenia potrzeb mieszkańców danej społeczności. Niektóre z nich są dosyć standardowe i stosunkowo łatwo jest oszacować zapotrzebowanie na nie (np. usługi opiekuńcze). Natomiast część musi być dopasowanych do specyficznej sytuacji społeczności lokalnej. Musi więc istnieć mechanizm dostosowywania rodzajów usług świadczonych przez przedsiębiorstwa do potrzeb i możliwości lokalnych, uwzględniający kluczową rolę samorządu terytorialnego.

Po drugie, wsparcie działalności przedsiębiorstw społecznych ze środków publicznych powinno być prowadzone z uwzględnieniem zasad ochrony konkurencyjności gospodarki i reguł pomocy publicznej.

▪ **Bycie narzędziem rozwoju regionalnego**

Ekonomia społeczna jest również jednym z instrumentów polityki rozwoju regionalnego. Odpowiednio ukierunkowane wsparcie rozwoju przedsiębiorstw społecznych może służyć wyrównywaniu szans mieszkańców obszarów znajdujących się w trudniejszej sytuacji. Samorząd wojewódzki, mając wpływ na powstawanie instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej, a także środki na zakładanie i funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych, może podejmować decyzje o sposobie ukierunkowania i koncentracji tych środków wśród osób najbardziej potrzebujących. Inwestycje te, prowadzone we współpracy z lokalnymi aktorami, mogą przynieść korzyści wynikające z pobudzenia rozwoju lokalnego. Dlatego **samorząd wojewódzki powinien pełnić kluczową rolę w projektowaniu i wdrażaniu polityki wspierania rozwoju ekonomii społecznej.**

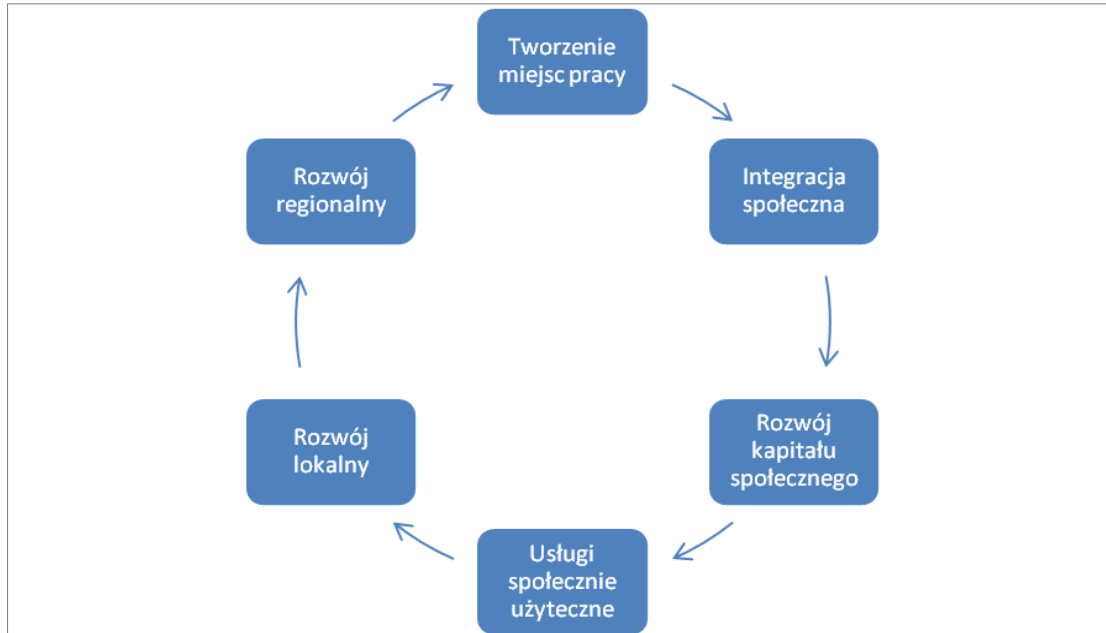
***

Opisane wyżej korzyści związane z rozwojem ekonomii społecznej są wzajemnie powiązane, uzupełniają się i wzmacniają. Po pierwsze, przedsiębiorstwo społeczne, osadzone w sieci lokalnych powiązań, może stać się skutecznym instrumentem inicjującym i wspierającym mechanizmy rozwoju lokalnego – przyczyniając się do wzrostu dobrobytu członków społeczności lokalnej, sprzyjając pełniejszemu wykorzystaniu dostępnych zasobów na poziomie lokalnym. Po drugie, przedsiębiorstwo społeczne o stabilnych podstawach gospodarczych może stwarzać realną szansę na wejście na rynek pracy i poprawę losu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Po trzecie, może ono dostarczać

użytecznych społecznie dóbr i usług, generując tym samym dodatkowe korzyści społeczne. Może się też przyczyniać do rozwoju i wzmacniania roli kapitału społecznego.

Rys. 4. Korzyści wynikające z rozwoju ekonomii społecznej

Warto przy tym jeszcze raz podkreślić, że ekonomia społeczna nie jest panaceum na wszystkie problemy, których rozwiązywaniem zajmują się polityki publiczne prowadzone przez państwo. Może być natomiast skutecznym i efektywnym instrumentem wspierającym rozwiązywanie wielu problemów. Wymaga to jednak świadomego zaprogramowania i wykorzystywania tego instrumentu w politykach publicznych rządu i samorządów terytorialnych.

Rozdział II

Cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Zgodnie z zapisami Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, ekonomia społeczna w roku 2020 stanowić będzie ważny element polityk publicznych, przyczyniający się do wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego. Jest to cel nadrzędny polityki wspierania rozwoju ekonomii społecznej. Oznacza to, że rozwój ekonomii społecznej służy realizacji kluczowych celów rozwojowych kraju, sformułowanych w innych dokumentach strategicznych.

Kontekst programowania strategicznego

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej powstaje w konkretnym kontekście strategicznym. Podstawowym punktem odniesienia dla dokumentu jest Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Polska 2030, Trzecia fala nowoczesności, Strategia Rozwoju Kraju 2020, jak też dziewięć zintegrowanych strategii horyzontalnych.

W **Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju** w filarze Innowacyjność, w ramach priorytetu Kapitał Ludzki, wskazano jako cel strategiczny osiągnięcie dobrobytu poprzez pracę dzięki wsparciu aktywności edukacyjnej i zawodowej oraz powszechny dostęp do usług publicznych na każdym etapie życia. Zdefiniowano również pięć celów szczegółowych, wśród których znalazł się cel szczegółowy *Poprawa spójności społecznej*. Wskazano w nim wyraźnie, iż wspieranie wzrostu liczby pracujących jest również jednym z trzech głównych priorytetów Unii Europejskiej w perspektywie 2020 roku. W dokumencie prezentującym strategię gospodarczo-społeczną UE do roku 2020 stwierdza się, iż *rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu polega na wspieraniu gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia*. Takie priorytety w zakresie polityki społecznej pozwolą na zmianę logiki jej realizacji: zamiast reagować na zróżnicowania dochodowe powinna ona zmniejszać, nabywane na różnych etapach życia, deficyty będące przyczyną większości problemów społecznych. W wielu przypadkach deficyty te powodują trudności w podejmowaniu zatrudnienia lub też pracę poniżej aspiracji, co z kolei prowadzi do niewykorzystywania potencjałów poszczególnych ludzi, w czego efekcie rośnie narażenie na ubóstwo. Poprawa spójności społecznej wymaga również stworzenia powszechnie dostępnego systemu usług publicznych ukierunkowanych na wspieranie radzenia sobie z deficytami, prowadzące do podjęcia zatrudnienia oraz ograniczenia zakresu wykluczenia społecznego. Jednocześnie w przypadku osób nie mogących czerpać dochodów z pracy, poprawa jakości ich życia nastąpi poprzez przebudowę i zwiększenie efektywności systemów zabezpieczenia społecznego, tak aby uzyskiwały one większe niż do tej pory wsparcie. Ponadto konieczne jest dalsze rozwijanie instrumentów z zakresu ekonomii społecznej oraz znalezienie właściwego miejsca w systemie polityki społecznej dla spółdzielni socjalnych, mogących odgrywać większą niż obecnie rolę w zwiększaniu aktywności społecznej i zawodowej osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji, które są zdolne do podjęcia zatrudnienia na otwartym czy substytucyjnym rynku pracy.

W celu *Poprawa spójności społecznej* zawarto cel operacyjny 3.1: *Wprowadzenie zmian w systemie świadczeń, tak aby wsparcie trafiało do grup realnie ich potrzebujących oraz rozbudowa systemu wsparcia opartego na usługach społecznych, w tym ekonomii społecznej*. Określono w nim m.in.:

Świadczenia indywidualne powinny służyć w zdecydowanie większym niż obecnie wymiarze zapewnianiu dostępu do usług publicznych, czego efektem powinno być podjęcie zatrudnienia. Takie podejście oznacza również lepsze wykorzystywanie szans jakie dają nowoczesne i innowacyjne instrumenty ekonomii społecznej. Działania realizowane w ramach ekonomii społecznej mogą stanowić niezbędny element przejścia pomiędzy biernością, opartą na korzystaniu z transferów społecznych, do zatrudnienia na otwartym rynku pracy i czerpania dochodów z pracy. Należy również pamiętać, iż przedsiębiorstwa społeczne, poprzez tworzenie trwałych miejsc pracy i wykorzystywanie zysków na realizację celów społecznych, przyczyniają się do rozwoju społecznego kapitału rozwoju, budowania spójności terytorialnej i zwiększają dostępność usług publicznych.

Ponadto wskazano, iż nowy system świadczeń społecznych powinien wspierać zwiększanie aktywności zawodowej i zapobiegać wykluczeniu społecznemu. Jak wskazano w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, „zakłada to konieczność zbudowania do roku 2020 powszechnego dostępu

do usług publicznych pozwalających na utrzymanie lub podjęcie zatrudnienia. Ponownie można tu m.in. wykorzystać instrumenty ekonomii społecznej, w tym spółdzielni socjalnych. Powinien być on oparty na współpracy różnych podmiotów: publicznych, pozarządowych i prywatnych. Wymaga to również wprowadzenia zasady, iż głównym celem transferów społecznych jest doprowadzenie beneficjentów do podjęcia zatrudnienia dobrej jakości (nie dotyczy to osób, które z różnych powodów nie są w stanie podjąć zatrudnienia). Pozwoliłoby to kontynuować wsparcie nawet w sytuacji, gdy beneficjent otrzymuje dochody z pracy. Wydaje się być to szczególnie ważne dla ludzi młodych w pierwszym, po zakończeniu przez nich edukacji, okresie. Pozwoli również ograniczyć zjawisko „pracujących biednych”.

Rozwój ekonomii społecznej wpisuje się również w **Strategię Rozwoju Kraju 2020**. Szczególne znaczenie ma Obszar strategiczny III *Spójność społeczna i terytorialna*. Ekonomia społeczna obecna jest tu we wszystkich celach.

W celu III.1. *Integracja społeczna*, wśród priorytetowych kierunków interwencji publicznej wskazuje się zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Określono w nim, iż reakcją państwa na wykluczenie i ubóstwo będzie przede wszystkim polityka nastawiona na wzrost zatrudnienia oraz poprawę dostępu do usług publicznych, w tym do wysokiej jakości edukacji, skutkujące zwiększeniem aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Państwo będzie także wspierało rozwój ekonomii społecznej, przede wszystkim poprzez odpowiednie instrumenty legislacyjne i finansowe. Wskazano na dwa tempa działania sprzyjające aktywizacji osób wykluczonych. Pierwsze to przygotowanie odpowiednich instrumentów skierowanych na wydobywanie i wzmacnianie potencjałów (umiejętności) poszczególnych osób, a więc programy przywracające osoby wykluczone do uczestniczenia w życiu społecznym co stanowi znakomite działanie dla podmiotów o charakterze integracyjnym oraz organizacji pożytku publicznego. Drugie stanowi efektywne wspieranie tych osób na rynku pracy. Jak stwierdzono: *Jednym z ważnych instrumentów sprzyjających aktywizacji osób wykluczonych powinno być szersze wykorzystanie ekonomii społecznej (m.in. poprzez integrację grup defaworyzowanych i stwarzanie dla nich miejsc pracy)*.

W celu III.2. *Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych*, wskazano na priorytetowe kierunki interwencji publicznej, mające na celu zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych. Proponuje się tu zwiększenie efektywności systemu usług publicznych poprzez szersze wykorzystanie sektora prywatnego i podmiotów ekonomii społecznej jako dostarczycieli i organizatorów tych usług, pozostawiając po stronie władz publicznych system ich finansowania i kontrolowania jakości ich dostarczania do obywateli.

W celu III.3. *Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych*, wśród priorytetowych kierunków interwencji publicznej wskazane zostało zwiększenie spójności terytorialnej, w ramach której za najistotniejszy element uznano przeciwdziałanie procesom marginalizacji w skali krajowej poprzez działania na rzecz wzmocnienia istniejącej sieci miast i wspomaganie urbanizacji, rozwój zasobów ludzkich i kapitału społecznego oraz rozwój przedsiębiorczości, co stanowi jeden z kierunków oddziaływania ekonomii społecznej.

W tej kwestii problem doprecyzowano w **Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego**. W ramach celu 2, *Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, w ramach wzmocnienia spójności w układzie krajowym za priorytetowe uznano rozwój zasobów ludzkich i kapitału społecznego na obszarach o najniższym poziomie i dynamice rozwoju społeczno-gospodarczego. Polityka regionalna będzie integrować działania różnych podmiotów, koncentrować je i adresować terytorialnie, szczególnie w zakresie następujących działań:

- *aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy* (aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu) – poradnictwo, pośrednictwo pracy, szkolenia i przekwalifikowania, prace interwencyjne i inne formy tworzenia miejsc pracy, rozwój ekonomii społecznej, formy wczesnej interwencji (w tym *outplacement*), staże i praktyki zawodowe;
- *rozwój lokalny* (w tym kulturalny) oraz rozwój kapitału społecznego – wsparcie lokalnych inicjatyw społecznych;
- *przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu*, w tym ograniczanie zjawiska ubóstwa, w szczególności wśród dzieci i osób starszych, realizacja programów integracji społecznej, rozwój działań ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw ekonomii społecznej, które spełniają funkcje

w zakresie integracji społecznej, poprawy bądź uzupełniania usług publicznych oraz rozwoju wspólnot lokalnych.

Tym samym określono trzy kierunki oddziaływania podmiotów ekonomii społecznej w działaniach regionalnych.

Instytucjonalną podstawą tworzenia Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej jest umieszczony w **Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego** zapis działania *Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu*, w Priorytecie *Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej* dla Celu 2. *Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne*. W ramach tego zapisu sformułowano jako główne działania:

- przygotowanie i wprowadzenie nowych rozwiązań legislacyjnych, w tym ustawy o przedsiębiorczości społecznej; przygotowanie i wspieranie wdrażania – skorelowanego ze strategiami rozwoju – programu rozwoju przedsiębiorczości społecznej;
- przygotowanie i wdrożenie zwrotnych mechanizmów finansowania (pożyczek, kredytów i poręczeń) przedsiębiorczości społecznej oraz innych form aktywizacji zawodowej i społecznej;
- włączenie samorządów wojewódzkich, jako kluczowego podmiotu, w programowanie i realizację wsparcia i rozwoju przedsiębiorczości społecznej na terenie województw;
- stworzenie oraz wprowadzenie systemowych rozwiązań umożliwiających funkcjonowanie, na zasadach partnerstwa publiczno-społecznego, certyfikowanych instytucji wspierających infrastrukturalnie przedsiębiorczość społeczną w zakresie usług, szkoleń i doradztwa;
- przygotowanie i wdrożenie działań edukacyjnych dotyczących przedsiębiorczości społecznej, w tym edukacji dzieci i młodzieży poprzez praktyczną edukację przygotowania do przedsiębiorczości.

Cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Aby możliwe było osiągnięcie owego celu nadrzędnego, konieczne jest zdecydowane zdynamizowanie rozwoju ekonomii społecznej w Polsce, zarówno w ujęciu ilościowym, rozumianym jako liczba działających przedsiębiorstw społecznych, jak też jakościowym, rozumianym jako osiągnięcie przez przedsiębiorstwa społeczne stabilnych podstaw swej działalności dzięki uzyskiwaniu przychodów z działalności gospodarczej, jak też tworzenie miejsc pracy dla osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji. Dzięki podjętych działaniom sektor ekonomii społecznej powinien osiągnąć masę krytyczną, zyskując dzięki temu możliwość trwałego i istotnego wpływania na rzeczywistość społeczną i gospodarczą. Tak też został sformułowany cel główny KPRES:

Do roku 2020 przedsiębiorstwa społeczne staną się dostrzegalnym podmiotem życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym.

Wymiary ilościowy i jakościowy tego celu zostały zoperacjonalizowane poprzez odpowiednio dobrane wskaźniki monitorowania.

Aby możliwe było osiągnięcie tego celu, konieczne jest osiągnięcie konkretnych, wymiernych rezultatów w czterech obszarach. Każdy z obszarów odpowiada celom operacyjnym Krajowego Programu Rozwoju. Każdemu z nich przyporządkowane zostały rezultaty, czyli oczekiwane efekty działań podejmowanych w ramach Programu, które doprowadzić mają do osiągania celów operacyjnych, a w dalszej kolejności do celu głównego i celu nadrzędnego. W ten sposób zbudowana została logiczna struktura KPRES, pokazująca zależności przyczynowo-skutkowe między celem nadrzędnym, celem głównym, celami operacyjnymi, a oczekiwanymi rezultatami.

Zgodnie z przyjętymi założeniami, zakłada się, że do osiągnięcia celu głównego konieczne jest osiągnięcie następujących celów operacyjnych:

Przywódtwo – ekonomia społeczna powinna stać się trwałym elementem polityk publicznych. Oznacza to, że ekonomia społeczna, aby mogła osiągać oczekiwany poziom rozwoju, musi znaleźć swoje miejsce w politykach sektorowych, szczególnie związanych z rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego, a także w politykach rozwoju wypracowywanych na poziomie regionalnym. W tworzonych dokumentach strategicznych, aktach prawnych czy programach konieczne jest

uwzględnienie potencjału ekonomii społecznej jako instrumentu osiągnięcia celów rozwojowych. Z drugiej strony, konieczne jest zapewnienie spójnego podejścia do ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w poszczególnych obszarach. Aby było to możliwe, konieczne jest wyznaczenie silnego ośrodka koordynującego działania związane z ekonomią społeczną w strukturach rządu, który będzie zapewniał koordynację i spójność podejmowanych działań. Dodatkowo konieczne jest wypracowanie mechanizmów koordynacji poszczególnych polityk publicznych w zakresie, w jakim związane są one z rozwojem ekonomii społecznej.

Tworzeniu mechanizmów zapewniania spójności i koordynacji działań związanych z rozwojem ekonomii społecznej na poziomie rządowym powinno towarzyszyć wspieranie rozwoju silnej reprezentacji sektora ekonomii społecznej, która będzie zdolna do reprezentowania interesów i punktu widzenia sektora, a także będzie zapewniać komunikację między przedsiębiorstwami społecznymi a instytucjami publicznymi.

Otoczenie – jednym z czynników kluczowych dla rozwoju ekonomii społecznej jest przyjazne i wspierające otoczenie. Składają się na nie rozwiązania prawne, finansowe i infrastrukturalne. Rozwój przedsiębiorstw społecznych, siłą rzeczy słabszych niż przedsiębiorstwa rynkowe, wymaga tworzenia rozwiązań dopasowanych do ich specyfiki i potrzeb. Rozwiązania prawne mogą ułatwić zakładanie i prowadzenie przedsiębiorstwa społecznego, ale również mogą kształtować warunki współpracy między tego typu podmiotami oraz instytucjami publicznymi. Rozwiązania finansowe umożliwią powstawanie i płynne funkcjonowanie tych przedsiębiorstw, które są często mało atrakcyjne dla tradycyjnych instytucji finansowych i tym samym pozbawione możliwości korzystania z ich usług. Wsparcie infrastrukturalne polega przede wszystkim na tworzeniu sieci wyspecjalizowanych instytucji, które będą animować, ułatwiać i wspierać powstawanie i działalność przedsiębiorstw społecznych.

Odpowiedzialna wspólnota – kolejnym z elementów kluczowych dla rozwoju ekonomii społecznej, jest trwałe powiązanie przedsiębiorstw społecznych z aktywnością społeczności lokalnej. Liczne badania, opracowania, ale również doświadczenia przedsiębiorstw społecznych wskazują, że silne powiązania przedsiębiorstw społecznych z lokalnymi aktorami, takimi jak lokalny samorząd, lokalni przedsiębiorcy czy też organizacje obywatelskie, są jednym z podstawowych czynników ich sukcesu. Jednak budowanie tego typu powiązań wymaga przygotowania wspólnot lokalnych: dostarczenia im narzędzi do prowadzenia diagnoz problemów z udziałem obywateli, planowania strategicznego, aktywizowania społeczności lokalnej i realizacji usług użyteczności publicznej z udziałem przedsiębiorstw społecznych. Dlatego też konieczne jest prowadzenie działań, które oddziaływać będą na świadomość członków wspólnot lokalnych, prowadząc do wzrostu zainteresowania współpracą z przedsiębiorstwami społecznymi, wzmacniając wspólnoty lokalne i wyposażając je w instrumenty niezbędne do efektywnej współpracy z przedsiębiorstwami społecznymi.

Dla budowania trwałych podstaw gospodarczych funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych istotne są również powiązania kooperacyjne na poziomie ponadlokalnym: klastry, partnerstwa, franczyza społeczna. Włączenie przedsiębiorstw społecznych do współpracy w ramach szerszych, branżowych powiązań kooperacyjnych zapewniac będzie tym podmiotom możliwość nawiązywania trwałych, stabilnych więzi gospodarczych.

Kompetencje dla ekonomii społecznej – rozwój ekonomii społecznej wymaga odpowiednich kompetencji. Potrzebna jest wiedza o tym, czym jest przedsiębiorstwo społeczne, jakie cele stawiane są przed takimi podmiotami, jaka jest specyfika ich działania. Konieczne jest też kształtowanie umiejętności i postaw potrzebnych dla funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych, takich jak przedsiębiorczość, połączona z umiejętnością współpracy, angażowaniem się w działalność na rzecz wspólnoty. Rozwijanie tych kompetencji powinno odbywać się w ramach edukacji formalnej, jak i pozaformalnej. Działania edukacyjne powinny być adresowane nie tylko do aktualnych i potencjalnych przedsiębiorców społecznych, ale również do ogółu społeczeństwa: dzieci i młodzieży, członków wspólnot lokalnych, przedsiębiorców, samorządowców itd. Poziom kompetencji tych grup może wpływać na warunki powstawania i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych.

Kształtowanie kompetencji dla ekonomii społecznej obejmuje również kultywowanie i odnawianie polskiej myśli społecznej związanej z rozwojem przedsiębiorczości społecznej.

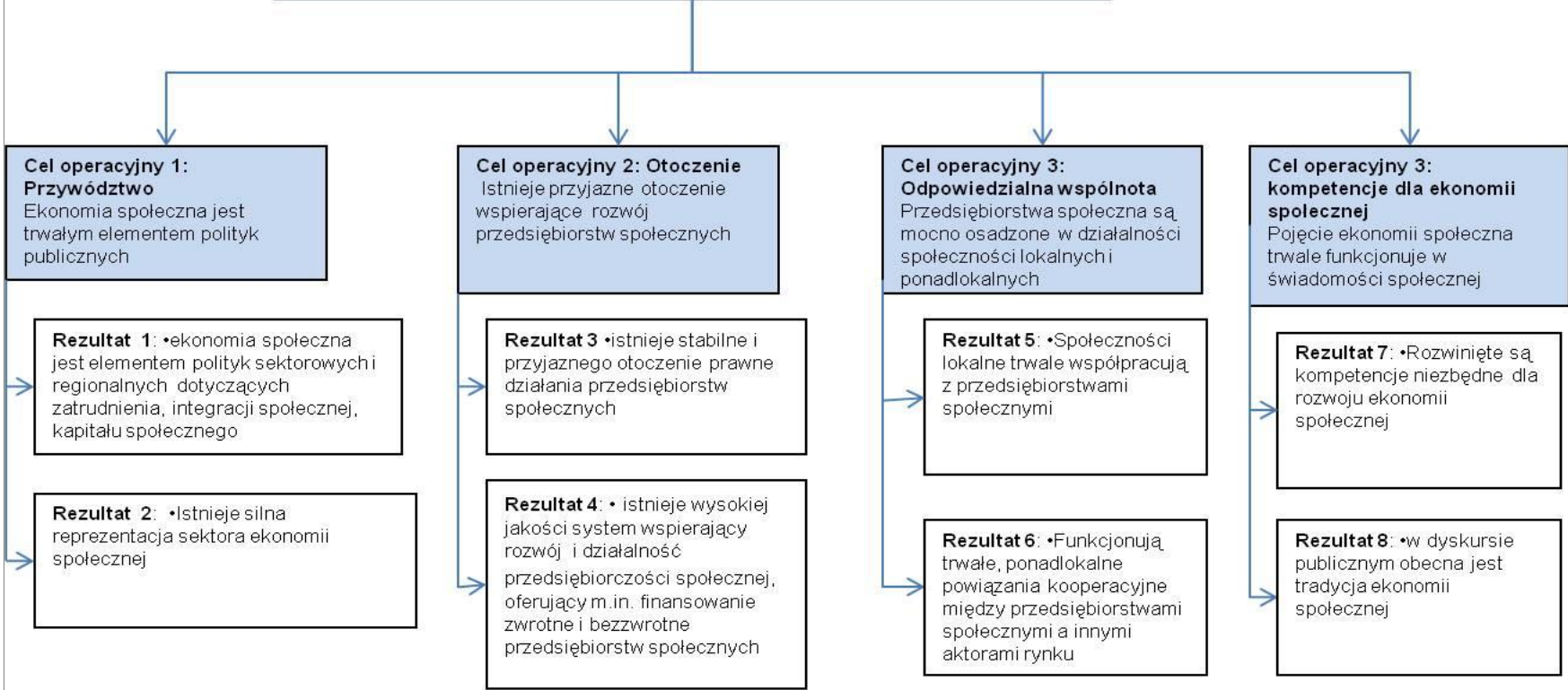
Logika programu została zaprezentowana na drzewie rezultatów. Jest to narzędzie pozwalające na syntetyczne przedstawienie powiązań przyczynowo–skutkowych między stawianymi celami, a niezbędnymi działaniami, które należy podjąć, aby postawione cele osiągnąć. Na załączonym schemacie zaprezentowano nie same działania, ale również rezultaty – czyli oczekiwane efekty podejmowanych działań. Na późniejszym etapie zostaną one uzupełnione o wskaźniki monitorowania.

Przedstawionym rezultatom odpowiadają priorytety i wyodrębnione w ich ramach działania, zawarte w opisie priorytetów.

Osiągnięcie poszczególnych rezultatów wymaga podjęcia konkretnych działań. Propozycje tych działań zostały przedstawione w rozdziale III niniejszego dokumentu.

Cel nadrzędny W roku 2020 ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego.

Cel główny: Do roku 2020 przedsiębiorstwa społeczne staną się dostrzegalnym podmiotem życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym.

Założenia krytyczne

Osiągnięcie określonych powyżej celów oraz rezultatów będzie zadaniem wyznaczonych instytucji. Jednak na możliwość ich osiągnięcia wpływać będą również okoliczności zewnętrzne, na które instytucje odpowiedzialne za Program nie zawsze będą miały dostateczny wpływ. Dlatego też na etapie tworzenia niniejszego dokumentu została przeprowadzona analiza potencjalnych zagrożeń. Na jej podstawie wytypowano założenia, które są krytyczne dla realizacji Programu:

- Ustawodawstwo w obszarze pomocy społecznej, rynku pracy, rehabilitacji społecznej i zawodowej i osób niepełnosprawnych **nie uwzględnia rozwiązań** z zakresu ekonomii społecznej;
- Ekonomia społeczna ma wysokie znaczenie w polityce rządu;
- Ekonomia społeczna ma duże znaczenie dla władz regionalnych;
- Jednostki samorządowe są otwarte na świadczenie usług przez przedsiębiorstwa społeczne;
- Instytucje publiczne otwarte są na nowe rozwiązania;
- Poprawia się w społeczeństwie poziom przedsiębiorczości i gotowości do współpracy;
- Dostarczanie społeczności usług społecznych ma duże znaczenie dla władz publicznych.

Wskaźniki osiągnięcia rezultatów

Wyznaczanie konkretnych celów oraz rezultatów, które powinny być osiągnięte dzięki realizacji Programu ma sens tylko wtedy, kiedy możliwa jest weryfikacja stopnia ich osiągnięcia. Dlatego też konieczne jest wyznaczenie wskaźników monitorowania. Służą one ocenie, w jakim stopniu udaje się osiągać założone cele i rezultaty. Wskaźniki są jednym z elementów monitorowania realizacji Programu. Co roku dokonywany będzie przegląd stopnia realizacji KPRES, w ramach którego analizowany będzie poziom osiągnięcia poszczególnych wskaźników.

Cel główny	Wskaźniki monitorowania
Cel główny: Do roku 2020 przedsiębiorstwa społeczne staną się dostrzegalnym podmiotem życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym.	Liczba przedsiębiorstw społecznych na 100 tys. mieszkańców.
	Liczba osób pracujących w przedsiębiorstwach społecznych. Źródło: badanie SOF-1 lub dane GUS (trzeba uzgodnić z GUS).
	Liczba osób niepełnosprawnych pracujących w przedsiębiorstwach społecznych.
	Udział przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, rozbitny na różne typy przedsiębiorstw społecznych.

Rezultat	Wskaźnik monitorowania	Źródło
Rezultat 1: Ekonomia społeczna jest elementem polityk sektorowych i regionalnych dotyczących zatrudnienia, integracji społecznej, kapitału społecznego	Ekonomia społeczna jest uwzględniona w krajowych dokumentach strategicznych dotyczących rozwoju kapitału ludzkiego, kapitału społecznego oraz przedsiębiorczości, jako instrument osiągnięcia celów tych dokumentów	Monitoring KCES
	Procent środków w wydatkach: Funduszu Pracy przeznaczonych na wsparcie ekonomii społecznej.	MPiPS

Rezultat	Wskaźnik monitorowania	Źródło
	Procent środków ALMP PFRON przeznaczonych na wsparcie ekonomii społecznej.	
	Kwota i procent środków przeznaczonych na ekonomię społeczną w programach wojewódzkich w stosunku do wydatków województwa na politykę społeczną (mierzonych budżetem ROPS)	Monitoring KCES
Rezultat 2: Istnieje silna reprezentacja sektora ekonomii społecznej	Funkcjonują organizacje reprezentatywne dla PS (w rozumieniu ustaw o izbach gospodarczych i organizacjach pracodawców) lub organizacje sieciowe (izby przedsiębiorców i organizacje pracodawców)	Monitoring KCES
	Liczba przedsiębiorstw społecznych zrzeszonych w organizacjach sieciowych	Badanie SOF-1, dane organizacji sieciowych zbierane przez MPiPS
Rezultat 3 Istnieje stabilne i przyjazne otoczenie prawne działania przedsiębiorstw społecznych	Liczba dni potrzebnych na zarejestrowanie przedsiębiorstwa społecznego (spółdzielni socjalnej, stowarzyszenia, fundacji)	Ministerstwo Sprawiedliwości
	Ocena stabilności, przyjazności i przejrzystości zapisów prawnych dotyczących ekonomii społecznej przez podmioty ekonomii społecznej – indeks przyjaznego prawa (badanie ewaluacyjne)	Badanie KCES
	Udział wartości i liczby zamówień publicznych udzielonych z uwzględnieniem klauzul społecznych w ogólnej wartości i liczbie udzielonych zamówień publicznych	Urząd Zamówień Publicznych
Rezultat 4: Istnieje wysokiej jakości system wspierający rozwój i działalność przedsiębiorczości społecznej, oferujący m.in. finansowanie zwrotne i bezzwrotne przedsiębiorstw społecznych	Liczba funkcjonujących Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	Monitoring KCES
	Liczba funduszy i pożyczkowych (ewentualnie wielkość kapitału funduszy).	Monitoring KCES
	Liczba dotacji bezzwrotnych na założenie przedsiębiorstwa społecznego udzielonych przez sieci OWES	Monitoring KCES
	Liczba pożyczek i poręczeń udzielonych przedsiębiorstwom społecznym	Monitoring KCES
	Ocena efektywności działania OWES przez przedsiębiorstwa społeczne (badanie monitoringowe)	Badanie KCES
	Ocena jakości systemu wsparcia przedsiębiorstw społecznych (wskaźnik jakościowy, obliczany na podstawie opinii panelu kluczowych	Badanie KCES

Rezultat	Wskaźnik monitorowania	Źródło
	interesariuszy)	
	Samooceńca kondycji przedsiębiorstw społecznych korzystających ze wsparcia OWES (badanie monitoringowe)	Badanie KCES
	Odsetek funkcjonujących przedsiębiorstw społecznych, założonych dzięki uzyskaniu dotacji na rozpoczęcie działalności – rok po otrzymaniu dotacji	Badanie KCES
Rezultat 5: Społeczności lokalne trwale współpracują z przedsiębiorstwami społecznymi	Liczba gmin przyjaznych ekonomii społecznej (wskaźnik syntetyczny – rozszerzenie ankiety DPP, np. gmina ma zapisy o ES, zastosowanie klauzul społecznych jako trwałego czynnika, zlecenie zadań etc...). Obliczane na podstawie sprawozdawczości wynikającej z ustawy o działalności pożytku publicznego <i>Warto zastanowić się nad wskaźnikiem mierzącym nie tylko skalę współpracy (liczba gmin przyjaznych PS) ale też jej „głębokość” czy też intensywność.</i>	Monitoring KCES
Rezultat 6: Funkcjonują trwale powiązania kooperacyjne między przedsiębiorstwami społecznymi a innymi aktorami rynku	Liczba przedsiębiorstw społecznych deklarujących stabilną współpracę z co najmniej jednym odbiorcą usług lub produktów (regularna dostawa produktów i usług przez okres co najmniej pół roku)	SOF-1
	Liczba paktów i partnerstw lokalnych – na podstawie rejestru paktów i partnerstw lokalnych prowadzonego przez KCES	Monitoring KCES
Rezultat 7: Poprawa kompetencji niezbędnych dla rozwoju ekonomii społecznej	Poziom wiedzy obywateli o ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych (badanie ewaluacyjne – omnibus);	Badanie KCES
Rezultat 8: Upowszechnienie tradycji ekonomii społecznej	Liczba konferencji dotyczących tradycji ekonomii społecznej w Polsce	Monitoring KCES
	Liczba wydanych publikacji poświęconych tradycjom ekonomii społecznej	Monitoring KCES

Rozdział III

Priorytety Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Osiągnięcie celów Programu będzie możliwe dzięki realizacji działań mieszczących się w ramach pięciu kluczowych priorytetów oraz osiemnastu kierunków interwencji publicznej. Priorytety, jak i kierunki, zostały określone na podstawie analizy celów, które mają realizować, oraz zidentyfikowanych potrzeb ekonomii społecznej.

Cel operacyjny 1: *Przywództwo* realizowany jest za pomocą Priorytetu I, obejmującego kwestie koordynacji działań na poziomie krajowym i regionalnym, kwestie włączenia ekonomii społecznej w główny nurt polityk publicznych oraz problematykę wsparcia dla działań sieciujących i orzeczniczego sektora ekonomii społecznej.

Cel operacyjny 2: *Otoczenie* realizowany jest za pomocą Priorytetów II i III, definiujących zadania w zakresie tworzenia przyjaznego otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego – tworzącego infrastrukturalne oparcie dla rozwoju sektora ekonomii społecznej.

Cel operacyjny 3: *Odpowiedzialna wspólnota* realizowany jest za pomocą Priorytetu IV, który oprócz wymiaru operacjonalizacji wskazuje przesłanie głównego kierunku rozwoju ekonomii społecznej w realizacji usług prozatrudnieniowych i usług użyteczności publicznej.

Cel operacyjny 4: *Kompetencje dla ekonomii społecznej* realizowany jest za pomocą Priorytetu V, obejmującego kwestie świadomościowe, edukacyjne i kompetencyjne na rzecz ekonomii społecznej.

Wszystkie priorytety, działania i konkretne kierunki interwencji zostały określone w taki sposób, aby można było w sposób precyzyjny określić zadania do wykonania oraz sposób ich oceny.

Priorytet I. Włączenie ekonomii społecznej do głównego nurtu polityk publicznych na poziomie krajowym i regionalnym

Rozwój ekonomii społecznej w wymiarze krajowym zależy od zintegrowanych działań realizowanych w wymiarze horyzontalnym, na poziomie różnych instytucji administracji rządowej, jak również w wymiarze wertykalnym koordynacji działań krajowych oraz regionalnych i lokalnych. Dlatego też niezbędne jest skoordynowanie dotychczasowych działań różnych instytucji, finansowanych zarówno ze środków krajowych, jak i środków Unii Europejskiej, tak aby spowodować znaczący wzrost ich jakości.

Na priorytet składają się następujące działania (kierunki interwencji):

Działanie 1.1. Koordynacja polityki wobec ekonomii społecznej na poziomie krajowym

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że brak jest wystarczającej koordynacji działań związanych z ekonomią społeczną, podejmowanych w ramach różnych sektorowych polityk publicznych. Jednym z powodów takiej sytuacji jest brak w strukturach rządu silnego ośrodka, odpowiedzialnego za koordynację polityk związanych z ekonomią społeczną, jak też brak mechanizmów zapewniania koordynacji i spójności podejmowanych działań. Brak instytucjonalizacji utrudnia również koordynację działań w zakresie współpracy sektora publicznego i obywatelskiego. Dlatego też realizowane będą następujące zadania:

- 1) powołanie Krajowego Centrum Ekonomii Społecznej w strukturach Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, jako jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za:
  - koordynację strategicznych oraz bieżących działań administracji publicznej adresowanych do sektora ekonomii społecznej. Jego zadaniem będzie inicjowanie i promocja działań

związanych z ekonomią społeczną, zapewnianie spójności działań związanych z ekonomią społeczną, podejmowanych w ramach różnych polityk sektorowych, oraz współpraca z województwami;

- realizację aktywnych działań na rzecz sektora ekonomii społecznej, poprzez: zapewnianie jakości systemu wsparcia (realizacja procesu akredytacji ośrodków wsparcia ekonomii społecznej), tworzenie przyjaznego otoczenia prawnego, stymulowanie rozwoju instrumentów finansowych. Centrum odpowiedzialne będzie również za monitoring, zbieranie i generowanie wiedzy, inicjowanie i stymulowanie debaty publicznej na temat miejsca i roli ekonomii społecznej w politykach publicznych.
- 2) utworzenie Krajowego Komitetu ds. Rozwoju Ekonomii Społecznej, jako kluczowego instrumentu zapewniania spójności polityk publicznych związanych z ekonomią społeczną. W skład Komitetu wejdą przedstawiciele resortów odpowiedzialnych za realizację polityk państwa w kluczowych dla ekonomii społecznej obszarach, reprezentanci województw oraz przedstawiciele sektora ekonomii społecznej. Zadaniem Komitetu będzie:
- opiniowanie i rekomendowanie propozycji strategicznych, programowych, legislacyjnych i finansowych mających związek z ekonomią społeczną;
  - inicjowanie zmian, nadzorowanie realizacji i monitorowanie programu rozwoju ekonomii społecznej;
  - dokonywanie przeglądów stanu realizacji zapisów strategii i programów rozwoju oraz wydawanie opinii o koniecznych modyfikacjach, strategii lub programów rozwoju w odniesieniu do ekonomii społecznej;
  - monitorowanie działań Krajowego Centrum Ekonomii Społecznej;
  - wskazywanie kandydatów sektora ekonomii społecznej do ciał konsultacyjnych i monitorujących w ramach programów operacyjnych i programów rozwoju;

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego

Działanie 1.2. Koordynacja polityki ekonomii społecznej na poziomie regionalnym

Z uwagi na wzrost roli regionów w kreowaniu polityki rozwoju, istotnym elementem jest włączenie polityki ekonomii społecznej w działania realizowane na poziomie województw. To właśnie tam zapadać ma szereg kluczowych decyzji o charakterze programowym, organizacyjnym i finansowym. Dlatego też realizowane będą następujące zadania:

- 1) włączenie ekonomii społecznej do strategii rozwoju województw w obszarach związanych z rynkiem pracy, integracją społeczną, rozwojem przedsiębiorczości oraz innowacji, rozwojem usług lokalnych oraz innymi priorytetami, w których możliwy jest regionalny rozwój ekonomii społecznej; realizacja zapisów strategii będzie na bieżąco analizowana na poziomie wojewódzkim oraz przez Krajowy Komitet ds. Rozwoju Ekonomii Społecznej.
- 2) stworzenie, realizacja i monitoring, we współpracy z kluczowymi interesariuszami, wieloletnich regionalnych planów na rzecz ekonomii społecznej, będących programami wojewódzkimi na lata 2014-2020, określającymi działania regionalnych władz publicznych, dotyczące w szczególności:
  - instytucjonalizacji zarządzania rozwojem ekonomii społecznej (problematyka wojewódzkiego zespołu ds. ekonomii społecznej, forum współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, instytucje odpowiedzialne);
  - podstawowych kierunków rozwoju sektora ekonomii społecznej – preferowanych we wsparciu finansowym – działających w zakresie reintegracji zawodowej, integracji społecznej oraz dostępnych usług społecznych wynikających ze zdiagnozowanych potrzeb w województwie z obszarów określonych w Priorytecie IV. Preferencje mogą polegać na promowaniu określonych rodzajów działalności (promocja, edukacja), preferowaniu tworzenia podmiotów

działających w określonych sferach (kryteria dostępu i kryteria strategiczne w programach operacyjnych finansowanych ze środków europejskich, kryteria strategiczne w dostępie do środków krajowych Funduszu Pracy i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych), zachęcaniu samorządów powiatowych i gminnych (tworzenie lokalnych map potrzeb usług użyteczności publicznej, partnerstwa lokalne z samorządami);

- stworzenia docelowej sieci infrastrukturalnego wsparcia ekonomii społecznej w województwie (sieci ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, infrastruktury finansowej);
- zaprojektowania mechanizmów współpracy samorządu województwa z samorządami powiatów i gmin w zakresie rozwoju ekonomii społecznej (rola gminnych i powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych, partnerstwo lokalne jako podstawa rozwoju);
- określenia mechanizmów współpracy na rzecz ekonomii społecznej między różnego rodzaju instytucjami, które mogą mieć wpływ na jej rozwój w regionie, m.in. pomiędzy ROPS, WUP a instytucjami zarządzającymi i wdrażającymi programy finansowane ze środków europejskich;
- określenia mechanizmów promocji idei ekonomii społecznej w województwie poprzez system edukacji formalnej dla dzieci i młodzieży oraz system edukacji formalnej i pozaformalnej dla dorosłych.

Program powinien zawierać spójną i logiczną strukturę celów i oczekiwanych efektów realizacji, jak również odpowiadające im wskaźniki produktu i wskaźniki rezultatu. Programy określą również zasoby finansowe, niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów i rezultatów, obejmujące zarówno środki krajowe (samorządu terytorialnego, funduszy celowych i budżetu państwa) jak i środki europejskie. Odpowiedzialny za przygotowanie i wdrażanie programu, w imieniu samorządu województwa, jest regionalny ośrodek polityki społecznej.

- 3) wyznaczenie w województwie jednostki odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną. Jednostka ta, koordynująca działania władzy publicznej (instytucje publiczne lub podmioty czy konsorcja publiczno-społeczne), powinna zostać wskazana lub wyłoniona w ramach programu wojewódzkiego. Formy i zakres działania jednostki oraz gremiów konsultacyjnych, obejmujących przedstawicieli różnych sektorów, powinny zostać określone w programie wojewódzkim.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Budżet samorządu województwa, środki z budżetu UE
Koordinacja	Samorząd województwa

Działanie 1.3. Samoorganizacja ekonomii społecznej

Istotnym elementem rozwoju ekonomii społecznej jest samoorganizacja sektora, umożliwiająca reprezentację interesów podmiotów ekonomii społecznej w wymiarze terytorialnym i sektorowym, jak również wsparcie budowy systemu samokontroli odnośnie do standardów działania. Dlatego też realizowane będą następujące zadania:

- 1) wsparcie, zarówno poprzez regulacje prawne, jak i wsparcie instytucjonalne, stworzenia silnej reprezentacji środowisk przedsiębiorstw społecznych i ekonomii społecznej, jako partnera dla administracji publicznej i biznesu na poziomie krajowym i regionalnym;
- 2) określenie, wspólnie z sektorem ekonomii społecznej, zasad reprezentacji sektora oraz jasnych zasad konsultacji z nim działań publicznych;
- 3) wspieranie działań na rzecz samoorganizacji i federalizacji sektora, w tym ogólnopolskich i regionalnych spotkań oraz innych platform współpracy, jak również doradztwa i promocji działań.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego

Działanie 1.4. Monitoring ekonomii społecznej

Realizacja prawidłowej polityki wobec sektora ekonomii społecznej wymaga stałego i kompleksowego zasobu wiedzy o stanie sektora, jego otoczeniu oraz relacjach publiczno-społeczno-prywatnych. Zapewnienie dostępu do wiarygodnych danych oraz analiza kondycji sektora będą podstawą do formułowania polityki publicznej w tym obszarze. Dlatego też realizowane będą następujące zadania:

- 1) stały monitoring ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, dotyczący dynamiki rozwoju sektora, jego efektów ekonomicznych oraz działalności w sferze społecznej, a ponadto aktywności jednostek publicznych na rzecz ES; na monitoring będą się składały:
  - stałe monitorowanie jakości dostępnych danych na temat kondycji sektora ekonomii społecznej;
  - systematyczne i bieżące zbieranie dostępnych danych statystycznych i administracyjnych na temat kondycji sektora ekonomii społecznej, realizowane przez Krajowe Centrum Ekonomii Społecznej;
  - analizowanie zebranych danych i publikowanie co najmniej raz w roku raportu podsumowującego kondycję sektora ekonomii społecznej oraz stan realizacji Programu, oraz zawierającego wnioski i rekomendacje.
- 2) prowadzenie badań dotyczących zarówno kondycji sektora ekonomii społecznej, jak również oceny polityki publicznej prowadzonej w tym obszarze, poprzez:
  - zbieranie i upowszechnianie wyników badań realizowanych przez instytucje publiczne i niepubliczne, dotyczących różnych aspektów funkcjonowania sektora ekonomii społecznej;
  - rozwijanie i upowszechnianie metodologii badań dotyczących sektora ekonomii społecznej, w tym szczególnie mierzenia oddziaływania społecznego;
  - realizację badań na zlecenie Krajowego Komitetu ds. Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz Krajowego Centrum Ekonomii Społecznej;
  - realizację badań statystycznych przez GUS;
  - wdrożenie stałych mechanizmów mierzenia oddziaływania społecznego przedsiębiorstw społecznych i poziomu kapitału społeczno-ekonomicznego w ekonomii społecznej;
  - opracowywanie i publikowanie corocznych raportów podsumowujących efekty prowadzonych badań w kraju i za granicą, dotyczących rozwoju ekonomii społecznej; wsparcie rozwoju baz danych i katalogów branżowych podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, a także podobnych narzędzi dostarczających danych nt. sektora ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego

Priorytet II. Działania regulacyjne w zakresie ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna rozwija się jako kategoria teoretyczna i jako działalność praktyczna, prowadzona na podstawie wielu szczegółowych rozwiązań prawnych. Nie doczekała się jednak jednolitych, spójnych rozwiązań regulacyjnych, które tworzyłyby spójne podstawy dla jej działania i stanowiłyby wyraźny impuls dla jej rozwoju. Jednym z kluczowych priorytetów jest uporządkowanie definicyjne obszaru ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, wspieranych przez państwo nie tylko poprzez tworzenie nowych rozwiązań prawnych, lecz także modyfikację dotychczasowych regulacji, które hamują rozwój ekonomii społecznej. Przy realizacji tych działań należy wykorzystać doświadczenia i dorobek grupy prawnej Zespołu ds. rozwiązań systemowych.

Działanie 2.1. Określenie otoczenia prawnego ekonomii społecznej

Zaprojektowanie i uruchomienie działań adresowanych do sektora ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, szczególnie tych przewidzianych do realizacji w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020, wymaga zdefiniowania obszaru ekonomii społecznej oraz pojęcia przedsiębiorstwa społecznego. Pozwoli to na uporządkowanie systemu prawnego, jasne wskazanie miejsca i roli ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w systemie społeczno-gospodarczym, a także na lepsze adresowanie wsparcia kierowanego do przedsiębiorstw społecznych. Dlatego realizowane będą następujące zadania:

- 1) wdrożone zostaną podstawowe rozwiązania regulacyjne, definiujące pojęcie przedsiębiorstwa społecznego na gruncie prawnym, oraz nastąpi określenie podstawowych obowiązków i uprawnień przedsiębiorstw społecznych oraz zasad i form ich wsparcia ze strony państwa, poprzez ustawę o ekonomii społecznej i przedsiębiorstwie społecznym. Przedsiębiorstwo społeczne będzie statusem, jaki będą mogły uzyskać podmioty, które:
  - zatrudniają co najmniej 50% osób bezrobotnych, niepełnosprawnych czy też należących do innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, albo realizują usługi socjalne, usługi na rzecz niepełnosprawnych, usługi budownictwa społecznego, edukacji lub kultury, rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych;
  - uzyskany dochód przeznaczają na finansowanie realizacji celów przedsiębiorstwa i jego rozwoju oraz działalność w sferze pożytku publicznego na rzecz lokalnej społeczności;
  - nie wypłacają zarządowi i pracownikom wynagrodzeń wyższych niż trzykrotność przeciętnego wynagrodzenia;
  - posiadają organ konsultacyjno-doradczy, w skład którego wchodzi przedstawiciele pracowników, innych zatrudnionych osób i wolontariuszy udzielających świadczeń przedsiębiorstwu, jak również mogą wchodzić przedstawiciele stałych odbiorców towarów lub usług przedsiębiorstwa.

Posiadanie statusu przedsiębiorstwa społecznego będzie dawało możliwość:

- zwolnień podatkowych związanych z przeznaczeniem zysku lub nadwyżki bilansowej na: reintegrację zawodową i społeczną pracowników przedsiębiorstwa, zasilenie niepodzielonego funduszu służącego akumulacji kapitału przedsiębiorstwa lub na działania związane ze wsparciem rozwoju społeczności lokalnej;
  - częściowego refundowania składek na ubezpieczenie społeczne od osób bezrobotnych, niepełnosprawnych czy też innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym;
  - zwolnienia z opłat na PFRON i Fundusz Pracy dla podmiotów dokonujących zakupu usług od przedsiębiorstwa społecznego, o wartości nie mniejszej niż roczny koszt tych opłat i składek;
  - bycia preferowanym w zakupach określonych usług użyteczności publicznej i innych, nieobjętych Prawem zamówień publicznych, oraz usług niepriorytetowych na zasadach określonych w programach współpracy z organizacjami pozarządowymi;
  - korzystania z funduszy pożyczkowych i poręczeniowych adresowanych do przedsiębiorstw społecznych.
- 2) wdrożone zostaną rozwiązania regulacyjne dotyczące wsparcia zatrudniania osób niepełnosprawnych, w ramach procesu reintegracji społecznej i zawodowej oraz systemu wsparcia na rzecz aktywizacji zawodowej w sektorze ekonomii społecznej. Najistotniejsze będą działania mające na celu:
    - połączenie działań warsztatów terapii zajęciowej z możliwościami aktywizowania zawodowego ich uczestników w formie staży, praktyk zawodowych i zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych;
    - stworzenie systemu zatrudnienia wspieranego w przedsiębiorstwach społecznych, obejmującego działania przygotowujące do podjęcia zatrudnienia, tworzenie profilu zawodowego, poszukiwanie pracy, zaangażowanie pracodawcy oraz wsparcie w miejscu pracy i poza nim;

- włączenie sektora ekonomii społecznej do sektora usług wspierających osoby niepełnosprawne w zakresie doradztwa, usług asystenckich, asystentów pracy i koordynatorów zatrudnienia wspieranego;
  - wdrożenie art. 42 Rozporządzenia Komisji (WE) NR 800/2008, dopuszczającego udzielanie podmiotom zatrudniającym osoby niepełnosprawne pomocy na rekompensatę dodatkowych kosztów;
  - zwiększenie dofinansowań ze środków PFRON do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych, pracujących w przedsiębiorstwach społecznych zatrudniających poniżej 25 pracowników;
  - uelastycznienie zasad gospodarki finansowej zakładów aktywności zawodowej, co umożliwi bardziej efektywną gospodarkę finansową ZAZ, m.in. poprzez: umocnienie roli organizatora zakładu w zakresie nadzoru i odpowiedzialności finansowej; zmianę zasad dofinansowania zakładów ze środków PFRON, umożliwiającą finansowanie zaliczkowe; umożliwienie przeznaczania części przychodów z działalności ekonomicznej poza zakładowym funduszem aktywności;
  - promocję ekonomii społecznej jako przyszłościowej formy rehabilitacji zawodowej i integracji społecznej najciężiej poszkodowanych osób niepełnosprawnych, poprzez upowszechnienie wiedzy na temat ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych jako istotnego systemu wspierającego powstawanie i rozwój przedsiębiorstw społecznych zatrudniających osoby niepełnosprawne;
- 3) dookreślone zostaną inne, poza gospodarczą, formy działalności ekonomii społecznej, jak działalność odpłatna pożytku publicznego, działalność kulturalna i edukacyjna, rozwój społeczności lokalnych;
- 4) po przyjęciu rozwiązań prawnych zapisy będą podlegały monitoringowi i ewentualnym modyfikacjom. Co dwa lata przeprowadzany będzie proces monitorowania trafności i aktualności regulacji prawnych dotyczących przedsiębiorstw społecznych.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego

Działanie 2.2. Określenie zasad zamówień publicznych i pomocy publicznej wspierających rozwój ekonomii społecznej

Dla rozwoju sektora ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstw społecznych niezwykle istotne są rozwiązania prawne, które mają wpływ na warunki prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorstw społecznych. W ramach przygotowywanych działań wykorzystane zostaną osiągnięcia ponadnarodowego partnerstwa „Lepsza przyszłość ekonomii społecznej” (*Network for better future of social economy*), którego polskim partnerem jest MRR, oraz działań systemowych podejmowanych przez MPiPS.

Dlatego też realizowane będą następujące zadania:

- 1) wprowadzenie po zmianie dyrektywy europejskiej o zamówieniach publicznych z projektu KOM(2011) 896 zmian w przepisach Prawa zamówień publicznych, polegających na:
- uelastycznieniu zapisów odnośnie do „zamówień zastrzeżonych” oraz „klausul społecznych” (art. 22 PZP), odnosząc je nie tylko do ubiegania się o zamówienia, lecz także wykonywania zamówień, co oznacza zachęcanie do współpracy, jak i zlecenia podwykonawstwa podmiotom zatrudniającym osoby bezrobotne, niepełnosprawne lub inne osoby zagrożone wykluczeniem społecznym;
  - wprowadzeniu w przypadku „zamówień zastrzeżonych” możliwości zamawiania w firmach zatrudniających 30% niepełnosprawnych, zamiast obecnych 50%;

- podwyższenie progu, od którego stosuje się zapisy ustawy Prawo zamówień publicznych, z 14 000 do 30 000 euro oraz 50 000 euro dla usług społecznych, wraz z odpowiednią procedurą zamówień dla usług społecznych;
  - dodaniu do art. 5 ustawy zapisu, iż w przypadku usług niepriorytetowych można w kryteriach wyboru wykonawcy określić właściwość wykonawcy, definiując go poprzez niedziałanie w celu osiągnięcia zysku, przeznaczanie całości dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczanie zysku do podziału między udziałowców, akcjonariuszy bądź pracowników;
  - zobowiązaniu zamawiających do odrzucania ofert wykonawców, którzy nie respektują zasad wynagradzania za pracę ustalonych w przepisach powszechnie obowiązujących. Nie ingerując w podstawy zatrudniania osób przez wykonawców ubiegających się o zamówienie, nakazano wymaganie przepisami europejskimi respektowanie poziomu wynagrodzenia wynikającego z przepisów o płacy minimalnej przy kalkulacji kosztorysów w ofertach. Dodatkowym elementem byłoby jasne określenie zapisu zobowiązującego wykonawcę do przedstawiania kalkulacji na żądanie zamawiającego;
  - wprowadzeniu w ramach art. 91, ust. 8 ustawy dodatkowej delegacji dla Rady Ministrów do wydania rozporządzenia określającego inne niż cena obowiązkowe kryteria oceny ofert w odniesieniu do niektórych rodzajów zamówień publicznych, a zwłaszcza usług społecznych użyteczności publicznej. Możliwe byłoby tu do wykorzystania standardy jakości wypracowane w ramach realizowanego w Priorytecie I PO KL projektu „Tworzenie i rozwijanie standardów jakości usług instytucji pomocy i integracji społecznej”;
  - wprowadzeniu do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym zapisu umożliwiającego zamawiającemu dokonywanie zamówień, których przedmiotem są usługi i dostawy nie objęte ustawą Prawo zamówień publicznych, wyłącznie w przedsiębiorstwach społecznych lub innych podmiotach ekonomii społecznej; zamówienia takie muszą być dokonywane w sposób celowy i oszczędny, z zachowaniem zasad uzyskiwania najlepszych efektów z danych nakładów oraz optymalnego doboru metod i środków służących osiągnięciu założonych celów;
- 2) włączenie do przepisów regulujących stosowanie pomocy publicznej stosownych procedur jako rekompensat za wykonywanie usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, zaspokajających potrzeby społeczne w zakresie opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej, opieki nad dziećmi, dostępu do i reintegracji na rynku pracy, mieszkalnictwa socjalnego, opieki nad słabszymi grupami społecznymi oraz włączenia społecznego tych grup, w powiązaniu z realizowaniem tych usług przez przedsiębiorstwa społeczne. Wymagać to będzie opracowania i wdrożenia mechanizmu określania i aktualizacji pakietu usług społecznych użyteczności publicznej (*social services of general interest*) świadczonych przez przedsiębiorstwa społeczne, będących podstawą do korzystania ze wsparcia publicznego;
- 3) opracowanie i wdrożenie w życie prawnych mechanizmów ułatwiających transformację podmiotów tzw. starej ekonomii społecznej w przedsiębiorstwa społeczne i zachęcających do podjęcia takiego działania, oraz dostosowanie do współczesności przepisów regulujących działalność „starych” przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni i towarzystw wzajemnościowych; wypracowanie koncepcji transferu w konsultacji ze środowiskami „starej” i „nowej” ekonomii społecznej, a następnie wdrożenie skonsultowanych rozwiązań.

Termin realizacji	2012-2014
Źródła finansowania	Budżet Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, budżet Urzędu Zamówień Publicznych, budżet Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, środki z budżetu UE
Koordinacja	Pełnomocnik rządu do spraw równego traktowania, prezes urzędu zamówień publicznych, prezes urzędu ochrony konkurencji i konsumentów

Priorytet III. System wsparcia ekonomii społecznej

Jedną z ważniejszych potrzeb rozwijającej się ekonomii społecznej w Polsce jest zbudowanie systemu wsparcia dla podmiotów tego sektora. Dotyczy to działań o charakterze doradczo-usługowym, a przede wszystkim ułatwienia dostępu do kapitału finansowego. Jego powszechny brak to jedna z głównych przyczyn słabości ilościowej i jakościowej ekonomii społecznej.

Środki finansowe przeznaczane na rozwój ekonomii społecznej, powinny być przeznaczane głównie na wsparcie bezpośrednio przedsiębiorstw społecznych i sektora ekonomii społecznej.

Wsparcie finansowe przedsiębiorstw społecznych świadczone będzie w formie dotacji (na założenie przedsiębiorstwa oraz na prowadzenie działalności pożytku publicznego) oraz pożyczek i poręczeń (na rozwój gospodarczy istniejących przedsiębiorstw). Pomoc finansowa dla przedsiębiorstw społecznych powinna być ściśle powiązana z ofertą szkoleń i doradztwa. Wsparcie finansowe przedsiębiorstw społecznych będzie ściśle powiązane ze sprecyzowanymi oczekiwaniami dotyczącymi efektów ich działania. Takie rozwiązanie zwiększy efekty społeczne i gospodarcze działających przedsiębiorstw społecznych.

Działanie 3.1. Bezwrotne instrumenty finansowe

Tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu podmiotów ekonomii społecznej nie prowadzących działalności gospodarczej oraz przedsiębiorstw społecznych jest jednym z podstawowych celów Programu. Szczególne znaczenie ma bezpośrednie wsparcie zakładania przedsiębiorstw społecznych i tworzenia miejsc pracy dla osób pozostających dotychczas poza rynkiem pracy. Dlatego też realizowane będą następujące działania:

- 1) finansowanie dotacji na tworzenie przedsiębiorstw społecznych, oraz finansowania części ich funkcjonowania w ramach działalności integracyjnej i w sferze pożytku publicznego. Środki na ten cel powinny zostać określone jako odpowiednie procenty wydatków w ramach systemu rynku pracy oraz wsparcia na rzecz osób niepełnosprawnych (Fundusz Pracy i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych). Wymagać to będzie:
  - kompleksowego uregulowania prawnego – w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – finansowania na zasadach *start up* dotacji nastawionych na maksymalizację zysku społecznego, wraz ze wsparciem doradczym i pomostowym przez pierwsze dwanaście miesięcy funkcjonowania;
  - wsparcie finansowe na utworzenie przedsiębiorstwa powinno jednocześnie łączyć elementy szkoleniowe (w tym szkoleń zawodowych), indywidualnego mentoringu, udzielanego na etapie zakładania i pierwszych sześciu miesięcy działalności, oraz wsparcia pomostowego, ułatwiającego funkcjonowanie w pierwszych dwunastu miesiącach istnienia przedsiębiorstwa;
  - określenia poziomu wsparcia tworzenia przedsiębiorstw społecznych w regionalnym programie rozwoju ekonomii społecznej, poprzez określenie wysokości minimalnych środków w ramach algorytmów Funduszu Pracy i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w uzgodnieniu z samorządami powiatów. Oznaczałoby to planowanie w ramach powiatowych budżetów PUP środków na tworzenie przedsiębiorstw społecznych i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej. Udział ten będzie wspierany dodatkowymi środkami europejskimi, zależnie od efektywności działań danego PUP;
  - finansowania dotacji na tworzenie oraz działania podmiotów ekonomii społecznej nie będących przedsiębiorstwami społecznymi w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej lub reintegracji zawodowej i społecznej. Jednym z warunków przyznania dofinansowania powinno być spełnienie standardów jakości realizacji usług w tym zakresie, określonych w przepisach ustaw o zatrudnieniu socjalnym i innych;
  - wprowadzenia rozwiązań dla nowych typów przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych tworzonych przez osoby prawne oraz spółek non profit.
- 2) wypracowane zostaną zasady przyznawania środków finansowych, powiązane z efektywnością. Przyznanie i wykorzystanie dotacji powinno być powiązane z deklarowanymi efektami działalności przedsiębiorstwa społecznego, a uzyskanie dodatkowej dotacji premiującej skuteczność powinno być możliwe tylko w przypadku przedsiębiorstw, które osiągnęły założone efekty. Efekty te powinny być uzależnione od specyfiki przedsiębiorstwa społecznego:

- w przypadku przedsiębiorstw społecznych zorientowanych na usamodzielnienie, gdzie zatrudnienie ma charakter przejściowy, podstawowym kryterium skuteczności przedsiębiorstwa powinien być efekt zatrudnieniowy (odsetek osób, które znalazły zatrudnienie na otwartym rynku pracy);
- w przypadku przedsiębiorstw społecznych zorientowanych na integrację i aktywizację, gdzie tworzone są trwałe miejsca pracy, podstawowym kryterium skuteczności przedsiębiorstwa powinno być osiągnięcie stabilnej sytuacji gospodarczej. (odsetek przychodów uzyskiwanych z działalności gospodarczej);
- w przyszłości, w przypadku rozwoju adekwatnych, rzetelnych i możliwych do stosowania na szeroką skalę metod pomiaru społecznej wartości dodanej przedsiębiorstw społecznych, wskazane jest wykorzystanie tych metod jako kryterium przyznawania i rozliczania dotacji.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Fundusz Pracy, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, budżet ministra właściwego do spraw pracy, budżety samorządów wojewódzkich i powiatowych, środki z budżetu UE;
Koordinacja	Minister właściwy do spraw pracy, samorządy województw, samorządy powiatowe;

Działanie 3.2. Zwrotne Instrumenty finansowe

Głównym instrumentem wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych w sferze działalności gospodarczej powinien być system instrumentów finansowych o charakterze zwrotnym: pożyczek i poręczeń. Dlatego też realizowane będzie następujące wsparcie:

- 1) od 2012 do 2015 roku realizowany będzie pilotaż programu pożyczkowego, umożliwiającego przetestowanie nowych sposobów finansowania przedsiębiorstw społecznych. Działania te realizowane będą za pomocą pięciu makroregionalnych funduszy pożyczkowych. Pilotaż ma na celu przetestowanie procedur i funkcjonalności przyszłego funduszu pożyczkowo-poręczeniowego;
- 2) po przeprowadzeniu pilotażu, jego efekty zostaną poddane ocenie. W przypadku pozytywnej oceny, od 2015 roku w ramach Banku Gospodarstwa Krajowego utworzony zostanie Fundusz Przedsiębiorczości Społecznej, obejmujący zarówno pożyczki, jak również program poręczeniowy, umożliwiającą alternatywne formy zabezpieczenia zaciąganych zobowiązań.
  - Fundusz będzie finansowany ze środków Unii Europejskiej oraz 1% podatku CIT; BGK wyłoni szesnaście regionalnych funduszy pożyczkowo-poręczeniowych, które będą realizować wsparcie dla przedsiębiorstw społecznych;
  - fundusze regionalne powinny oferować co najmniej trzy podstawowe rodzaje produktów: małe pożyczki dla małych lub nowych przedsiębiorstw społecznych, pożyczki pomostowe dla podmiotów ekonomii społecznej, realizujących projekty finansowane z funduszy strukturalnych UE i innych funduszy, finansowanie inwestycji realizowanych przez przedsiębiorstwa społeczne;
- 3) uruchomienie mechanizmów finansowania ze środków europejskich działań innowacyjnych w obszarze ekonomii społecznej, skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych;
- 4) wspieranie tworzenia i rozwoju sieci liderów biznesu wspierających przedsiębiorstwa społeczne, m.in. w ramach społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw;
- 5) wspieranie tworzenia oddolnych funduszy poręczeniowych i pożyczkowych kierujących swoją ofertę do przedsiębiorstw społecznych;
- 6) tworzenie sektora bankowości etycznej i społecznej, nastawionego na inwestowanie i finansowanie zwrotne określonych obszarów działalności gospodarczej i społecznej.

Termin realizacji	2012-2020
-------------------	-----------

Źródła finansowania	Środki z budżetu UE, środki prywatne
Koordinacja	Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego, Bank Gospodarstwa Krajowego

Działanie 3.3. System Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej

Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznym wymaga bardzo szerokich i różnorodnych kompetencji. Konieczne jest posiadanie umiejętności zarządczych (z zakresu finansów, podatków, planowania strategicznego, marketingu, zasobów ludzkich), społecznych (budowanie szerokich powiązań kooperacyjnych w ramach partnerstw lokalnych) i kompetencji związanych z pracą z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. Rozwijanie tych kompetencji wymaga wyspecjalizowanego systemu wsparcia przedsiębiorców społecznych, który będzie dostarczał im wiedzy i rozwijał ich umiejętności na etapach tworzenia i działania przedsiębiorstwa społecznego. System powinien także wspierać przedsiębiorstwa społeczne w formie doradztwa prawnego, biznesowego i finansowego. Dlatego też realizowane będzie następujące wsparcie:

- 1) docelowym rezultatem obecnego okresu programowania będzie stworzenie do 2013 roku 44 Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) i przeprowadzenie ich akredytacji zgodnie z przyjętymi standardami jakości.
- 2) od 2014 roku akredytowane OWES-y, w ramach projektu systemowego, byłyby finansowane w zakresie określonego, minimalnego pakietu usług doradczych i wspierających, co weryfikowane byłoby corocznie przez Krajowe Centrum Ekonomii Społecznej. Finansowanie odbywałoby się częściowo poprzez kontrakty zawierane z OWES-ami w ramach działań województw na świadczenie usług skierowanych do osób i podmiotów chcących podjąć działalność, a także usług związanych z animacją i aktywizacją społeczności lokalnych. Zakres usług świadczonych przez OWES, finansowanych ze środków publicznych, pozostanie na określonym, minimalnym poziomie. Pozostałe usługi świadczone będą odpłatnie. W przypadku nie spełniania standardów jakości, wyłaniany będzie inny wykonawca usług, realizujący je zgodnie ze standardami.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Środki z budżetu UE, środki prywatne
Koordinacja	Samorząd województwa

Działanie 3.4. Wsparcie rozwoju sieci kooperacji i partnerstw ekonomii społecznej

Podstawą istnienia i rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych jest wspólne działanie, będące podstawą tworzenia się więzów ekonomicznych pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi na zasadzie franczyzy, klastrów i partnerstw. Partnerstwo biznesowe i międzysektorowe winno być na każdym poziomie podstawą dla rozwijania ekonomii społecznej. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) szeroka edukacja w zakresie współpracy międzysektorowej i tworzenia partnerstwa lokalnego uwzględniającego wymiar ekonomii społecznej, skierowana do instytucji publicznych, przedsiębiorstw społecznych, organizacji pozarządowych, biznesu, liderów społeczności lokalnych, w szczególności na terenach wiejskich;
- 2) promowanie przykładów dobrze prosperujących partnerstw działających z udziałem przedsiębiorstw społecznych;
- 3) otwarcie działających klastrów gospodarczych na przedsiębiorstwa społeczne oraz wspieranie rozwoju nowych klastrów z ich udziałem; w tym celu wskazane jest nawiązanie współpracy z Polską Agencją Rozwoju Przedsiębiorczości;
- 4) wspieranie sieciowania, tworzenia kontaktów i powiązań kooperacyjnych między sferą biznesu, samorządami terytorialnymi, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorstwami społecznymi;
- 5) wspieranie rozwoju franczyzy społecznej, bazującej na lokalnych powiązaniach kooperacyjnych z udziałem przedsiębiorstw społecznych;

- 6) budowanie kapitału wiedzy na temat mechanizmów inicjowania, tworzenia i działania powiązań kooperacyjnych na poziomie lokalnym, uwzględniających przedsiębiorstwa społeczne. Dotyczy to sposobów dokonywania autodiagnozy na poziomie lokalnym (z wykorzystaniem koncepcji łańcucha wartości), sposobów włączania partnerów z różnych sektorów do współpracy, budowania klastrów i zarządzania nimi. Z punktu widzenia ekonomii społecznej decydujące znaczenie ma rozpoznanie możliwości włączenia przedsiębiorstw społecznych w działające i inicjowane przedsięwzięcia kooperacyjne (identyfikacja nisz rynkowych), w tym szczególnie inicjatywy klastrowe;
- 7) wsparcie partnerstwa dla rozwoju przedsiębiorstw społecznych poprzez system doradztwa, animacji lokalnej wśród kluczowych aktorów i wojewódzkich oraz powiatowych rad zatrudnienia, WKDS;
- 8) wsparcie merytoryczne (doradcze, szkoleniowe i animacyjne) i ukierunkowywanie innych podmiotów i sieci doradczych, działających w obszarze wspierania przedsiębiorczości i obszarów wiejskich, w zakresie wspierania przedsiębiorczości społecznej:
  - krajowej sieci usług dla MŚP do komplementarnego do OWES wsparcia tworzenia i działania przedsiębiorstw społecznych;
  - Ośrodków Doradztwa Rolniczego i Terenowych Zespołów Doradców do wsparcia powstawania przedsiębiorstw społecznych na terenach wiejskich;
  - wykorzystanie Lokalnych Grup Działania oraz Lokalnych Grup Rybackich jako animatorów przedsiębiorczości społecznej na terenach wiejskich; stworzenie – w ramach Krajowego Centrum Ekonomii Społecznej – Krajowego Forum Partnerstw Lokalnych. Zadaniem Forum będzie promowanie idei partnerstwa, wspieranie współpracy pomiędzy partnerstwami, zbieranie i upowszechnianie wiedzy o istniejących partnerstwach.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister do spraw gospodarki, minister do spraw rozwoju wsi, samorządy województw

Priorytet IV. Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium

Rozwój sektora ekonomii społecznej powinien opierać się na działaniach zakorzenionych w społeczności lokalnej, nastawieniu na kwestie społeczne, aktywność lokalną i lokalny rynek wewnętrzny. Oznacza to, że produkty i usługi oferowane przez przedsiębiorstwa społeczne i podmioty ekonomii społecznej muszą odpowiadać potrzebom odbiorców we wspólnocie lokalnej. Działanie to może i powinno być zbieżne z konstytucyjnymi obowiązkami wspólnoty samorządowej, których celem jest bieżące i nieprzerwane zaspokajanie zbiorowych potrzeb ludności w drodze świadczenia powszechnie dostępnych usług użyteczności publicznej.

Istotą tych usług jest sposób ich realizacji, oparty nie na zysku, adresowanie ich do ogółu obywateli, przy zapewnieniu dostosowania do zróżnicowanych potrzeb. Ich kluczowym celem jest zapewnienie realizacji podstawowych praw i ochrona osób najbardziej podatnych na zagrożenia.

Rozwój ekonomii społecznej pojawiać się będzie tam, gdzie występować będzie partnerstwo i zaufanie, jako element wzajemnych relacji obywateli, instytucji i podmiotów we wspólnocie samorządowej, a w szczególności relacji publiczno-społecznych. Tym samym realny rozwój ekonomii społecznej zależy od ukształtowania partycypacyjnej, świadomej polityki wspólnoty

samorządowej, łączącej solidarność i przedsiębiorczość. Priorytet ten realizowany będzie poprzez następujące kierunki interwencji publicznej (działania):

Działanie IV.1. Wspieranie partycypacyjnych modeli badania potrzeb społecznych i planowania lokalnego

Istotą społecznie odpowiedzialnego terytorium i rozwoju usług użyteczności publicznej zgodnego z potrzebami społecznymi, jest tworzenie dynamicznej diagnozy lokalnej oraz planowania lokalnego. Dynamizm oznacza zarówno cykliczność prowadzenia diagnozy, jak też udział społeczności lokalnej w jej tworzeniu. Wymaga to zapewnienia dostępu do informacji, jak również aktywnej dyskusji lokalnej. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, zmierzających do uporządkowania programowania strategicznego samorządu lokalnego oraz trybu i sposobu przeprowadzania konsultacji społecznych i dialogu społecznego oraz obywatelskiego, co umożliwi planowe i efektywne kreowanie rozwoju usług społecznych;
- 2) wsparcie rozwoju portalu mojapolis.pl i podobnych narzędzi dostarczających dane porównawcze o rozwoju społeczności lokalnych;
- 3) przygotowanie i wdrożenie środków komunikacji elektronicznej, w szczególności: narzędzia do konsultacji on-line, nowego interaktywnego modułu wspomagającego proces konsultacji i jednocześnie pełniącego zadania Biuletynu Informacji Publicznej (BIP);
- 4) wsparcie rozwoju i popularyzacja elastycznych narzędzi dialogu obywatelskiego (stałe konferencje, sondaże deliberatywne, panele obywatelskie);
- 5) przygotowanie i wdrożenie modelu działania gminnych i powiatowych rad działalności pożytku publicznego, wraz ze szkoleniem członków rad w zakresie partycypacyjnych metod planowania lokalnego.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister właściwy do spraw administracji

Działanie IV.2. Wspieranie lokalnej samoorganizacji i aktywności obywatelskiej

Rozwój ekonomii społecznej nie jest możliwy bez rozwoju inicjatyw i organizacji obywatelskich na poziomie lokalnym, które następnie profesjonalizują swoje działania w zakresie udziału w społeczności lokalnej. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych ułatwiających zrzeszanie się i aktywność obywateli, poprzez:
  - zmniejszenie liczby osób niezbędnych do założenia stowarzyszenia rejestrowego;
  - nadanie stowarzyszeniom zwykłym praw ułomnej osoby prawnej, umożliwiające działania finansowe;
  - wprowadzenie możliwości prowadzenia uproszczonej rachunkowości przez małe organizacje obywatelskie;
  - przyspieszenie i ułatwienie rejestracji organizacji obywatelskich i przedsiębiorstw społecznych w KRS;
- 2) wspieranie rozwoju instytucjonalnego i planowania młodych organizacji obywatelskich działających lub rozpoczynających działalność w sferze usług użyteczności publicznej, poprzez:

- regionalne konkursy FIO wspierające instytucjonalnie nowe podmioty mikrograntami rozwojowymi;
  - systemowe szkolenia dla animatorów i liderów lokalnych działających w sferze społecznej, gospodarczej i kulturowej;
- 3) wspieranie rozwoju instytucji inicjatywy lokalnej jako istotnego elementu rozwoju aktywności lokalnej na rzecz usług użyteczności publicznej poprzez specjalne konkursy wspierające najlepsze praktyki samorządów lokalnych;
- 4) wspieranie innowacji społecznych, animowania i prowadzenia współpracy społecznej, gospodarczej i kulturowej na poziomie lokalnym.

Termin realizacji	2012-2020
Źródła finansowania	Wieloletni Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, budżet ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego,

Działanie IV.3. Wspieranie rozwoju usług użyteczności publicznej poprzez ekonomię społeczną

Wzajemne relacje sektora ekonomii społecznej z samorządem gminnym i powiatowym wymagają zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia się w realizację lokalnych usług użyteczności publicznej. W debacie europejskiej wskazuje się w szczególności na rozwój usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, w tym: opieki nad dziećmi, usług w zakresie opieki nad osobami starszymi i niesamodzielnymi oraz osobami niepełnosprawnymi. Dotyczy to zarówno działań o charakterze prawnym, organizacyjnym, jak i edukacyjnym. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych i rozwoju przejrzystych zapisów określających zasady i tryb współpracy przy zlecaniu zadań użyteczności publicznej, co znacznie wzmocni rolę powierzania zadań publicznych;
- 2) przygotowanie i wdrożenie zapisów opierających powierzenie zadań publicznych oraz zakup usług na minimalnych standardach jakości, które powinny zostać określone w drodze publicznej dyskusji jako część lokalnych dokumentów planistycznych i rozwoju;
- 3) sfinansowanie edukacyjnych i PR kampanii społecznych na rzecz zmiany sposobu realizacji zadań użyteczności publicznej poprzez włączenie sektora ekonomii społecznej;
- 4) wdrożenie w gminach i powiatach klauzul społecznych w zamówieniach publicznych jako trwałego elementu realizacji usług użyteczności publicznej poprzez działania o charakterze edukacyjnym, szkoleniowym.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego

Działanie IV.4. Wspieranie rozwoju działań na rzecz zrównoważonego rozwoju poprzez ekonomię społeczną

Konstytucyjna zasada zrównoważonego rozwoju oznacza rozwój trwały, samopodtrzymujący się, w ramach którego zaspokajanie bieżących potrzeb społeczności nie przynosi uszczerbku dla możliwości rozwoju przyszłych pokoleń. Głównym elementem polityki zrównoważonego rozwoju jest dialog pomiędzy wszystkimi uczestnikami życia społecznego, a więc pomiędzy obywatelami,

stowarzyszeniami, przedsiębiorcami, społecznościami lokalnymi: wszystkimi tymi, którzy starają się pogodzić rozwój gospodarczy z ochroną środowiska i sprawiedliwością (równością) społeczną. Tym samym kwestia zrównoważonego rozwoju obejmuje zarówno ochronę i racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego, uznanie więzi społecznych za podstawę stosunków społecznych i gospodarczych, ścisłe sprzężenie struktur władzy z organizacjami gospodarczymi i obywatelskimi oraz szerokie kontakty systemów lokalnych, które opierają się na wzajemnej kooperacji z odległymi rynkami zewnętrznymi. Nie ulega wątpliwości, że obszar ten stanowi istotne wyzwanie dla sektora ekonomii społecznej, która w swojej idei wprost nawiązuje do zrównoważonego rozwoju. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) rozwój systemu edukacji ekologicznej obywateli, w tym prawa do informacji o stanie środowiska i zagrożeniach, jak również edukacji związanej z działaniami kryzysowymi;
- 2) po wejściu w życie ustawy z dnia 1 lipca 2011 roku o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw, podjęte zostaną preferencyjnie działania wspierające rozwój firm społecznych w zakresie selektywnego zbierania odpadów oraz recyklingu, oparte na założeniu, że część rynku niezagospodarowana przez firmy komercyjne może stać się znakomitym elementem rozwoju sektora ekonomii społecznej jako wykonawcy, kooperanta i podwykonawcy działań;
- 3) rozwój przedsiębiorstw społecznych realizujących zadania w zakresie melioracji wodnych umożliwi tworzenie lokalnych miejsc pracy połączonych z zadaniami wynikającymi z regulacji wodnych; obszar ten, zaniedbany przez lata, staje się jednym z istotnych elementów lokalnej gospodarki;
- 4) rozwój przedsiębiorstw społecznych działających w obszarze odnawialnych źródeł energii;
- 5) rozwój podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych działających na rzecz rozwoju i promocji społeczności lokalnej, tożsamości i edukacji kulturowej, poprzez:
  - kreowanie rozwiązań prawnych oraz finansowanie projektów rozwijających lokalną turystykę społeczną;
  - finansowanie działań rozwijających lokalne projekty kulturalne, łączące tworzenie trwałych miejsc pracy z animacją społeczną wykorzystującą lokalny potencjał kulturowy.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Środki Funduszu Pracy, środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, środki z budżetu UE, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister właściwy do spraw środowiska, minister właściwy do spraw rozwoju wsi, minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, minister właściwy do spraw turystyki

Działanie IV.5. Wspieranie rozwoju działań na rzecz solidarności pokoleń poprzez ekonomię społeczną

Ważnym elementem proponowanych kierunków rozwoju ekonomii społecznej jest włączenie się w działania związane z programami solidarności pokoleń, adresowanymi do osób najbardziej zagrożonych i niewykorzystanych na polskim rynku pracy, czyli młodzieży oraz osób starszych. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) wdrożenie i rozwój programów stażu i zatrudnienia absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i wyższych w przedsiębiorstwach społecznych, których celem będzie przygotowanie młodych ludzi do stworzenia własnych miejsc pracy w społeczności lokalnej jako alternatywa dla migracji;
- 2) rozwój systemu praktyk absolwenckich w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych;

- 3) wspieranie tworzenia i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez absolwentów szkół ponadgimnazjalnych;
- 4) wspieranie zatrudnienia absolwentów w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych;
- 5) wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym jako narzędzie przedłużania aktywności zawodowej;
- 6) wspieranie zatrudnienia starszych pracowników w przedsiębiorstwach społecznych, wykorzystującego ich doświadczenie i kompetencje zawodowe;
- 7) rozwój przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej wspierających politykę rodzinną: żłobki, punkty przedszkolne, świetlice i szkoły nie tylko jako podmioty o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrującym społeczność lokalną;
- 8) wspieranie projektów przedsiębiorstw społecznych adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister do spraw rodziny, minister do spraw szkolnictwa wyższego, samorządy województw

Działanie IV.6. Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji poprzez ekonomię społeczną

Ekonomia społeczna w nowej perspektywie programowej 2020 roku wskazywana jest jako jeden z istotnych elementów działań w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Od 2004 roku ten aspekt rozwoju ekonomii społecznej jest również wykorzystywany w krajowej polityce społecznej. Nowa perspektywa wymaga zintensyfikowania dotychczasowych działań, na podstawie doświadczeń zdobytych w ich praktycznej realizacji. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, umożliwiających przebudowę systemu pomocy społecznej na rzecz rozwoju usług społecznych realizowanych w partnerstwie publiczno-społecznym, kosztem bezpośrednich świadczeń pieniężnych, poprzez:
  - wprowadzenie nowych możliwości prawnych działań o charakterze środowiskowym, organizacji społeczności lokalnej i animacji społecznej;
  - rozbudowę zapisów kontraktu socjalnego o instrumenty aktywnej integracji;
  - określenie sposobów realizacji programów środowiskowych w partnerstwie z organizacjami obywatelskimi;
  - włączenie prac społecznie użytecznych do działań pomocy społecznej;
  - umożliwienie aktywizacji zawodowej klientów pomocy społecznej w ramach zatrudnienia socjalnego i przedsiębiorstw społecznych – stworzenie ścieżki reintegracyjnej;
  - włączenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej do minimum programowego systemu kształcenia pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej.
- 2) zmiany w przepisach dotyczących zatrudnienia socjalnego, umożliwiające:
  - stabilne finansowanie usług reintegracji zawodowej i społecznej w Centrach Integracji Społecznej, realizujących minimalny standard tych usług;

- stworzenie ścieżki wsparcia osób kończących uczestnictwo w Centrach do osiemnastu miesięcy po jego zakończeniu;
  - finansowanie działań klubów integracji społecznej tak, aby funkcjonowały one w każdej gminie;
- 3) przygotowanie, wdrożenie i wspieranie systemu zatrudnienia monitorowanego (połączonego z programem społecznym) w przedsiębiorstwach społecznych osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, jako elementu ścieżki integracji i reintegracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
  - 4) przeniesienie działań w zakresie prac społecznie użytecznych z obszaru instrumentów rynku pracy na rzecz działań w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej, które powinny być realizowane przez podmioty ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej;
  - 5) wdrożenie i rozwój systemowych działań przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia przejściowego dla osób wychodzących z warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych tego typu placówek.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, samorządy województw

Priorytet V Edukacja dla ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna jest wciąż nowym zjawiskiem w polskim życiu społecznym i gospodarczym, jeszcze stosunkowo słabo zakorzenionym w świadomości społecznej, praktycznie nieznanym przeciętnemu obywatelowi, decydentowi czy biznesmenowi. Ci, którzy o niej słyszeli, mają często fałszywe wyobrażenia na jej temat, kojarząc ją najczęściej z formą pomocy społecznej czy też zatrudnienia socjalnego. Dlatego też niezbędne jest upowszechnienie ekonomii społecznej w świadomości społecznej oraz zbudowanie jej silnej, pozytywnej marki. Równocześnie rozwój ekonomii społecznej wymaga licznych kompetencji, zarówno zawodowych, jak i społecznych, nie tylko u osób zaangażowanych w tworzenie przedsiębiorstw społecznych, ale również ogółu społeczeństwa. Szczególne znaczenie mają tutaj postawy związane z zaufaniem, umiejętnością współpracy z innymi, aktywnego wpływania na własne otoczenie oraz przedsiębiorczością. Rozwijanie tych kompetencji powinno być zadaniem zarówno edukacji formalnej, jak i pozaformalnej. W tym zakresie powinny zostać wykorzystane doświadczenia i potencjał grupy edukacyjnej Zespołu ds. rozwiązań systemowych w sferze ekonomii społecznej.

Działanie 5.1. Kampanie edukacyjne

Ekonomia społeczna opiera się na fundamentalnych zasadach, takich jak solidaryzm społeczny, wspólnotowość, kooperacja i przedsiębiorczość. Jej rozwój zależy od upowszechnienia tych zasad w społeczeństwie. Stąd też niezbędna jest szeroko zakrojona edukacja o i dla ekonomii społecznej. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) tworzenie i realizacja ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych kampanii społecznych informujących o ekonomii społecznej i promujących jej pozytywny wizerunek we współpracy z organizacjami samorządowymi, w tym organizacja konkursów dla samorządów realizujących działania na rzecz ekonomii społecznej;
- 2) tworzenie i realizacja krajowych, regionalnych i lokalnych programów edukacji o i dla ekonomii społecznej w systemie edukacji pozaformalnej, prowadzonej przez organizacje pozarządowe,

samorządy lokalne, instytucje rynku pracy, instytucje kultury, media, a skierowanych do dzieci, młodzieży, osób dorosłych, samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i biznesu;

- 3) tworzenie krajowych, regionalnych i lokalnych systemów służących budowaniu pozytywnej marki ekonomii społecznej i jej upowszechnianiu;
- 4) wspieranie działań służących gromadzeniu, analizie i upowszechnianiu wiedzy o ekonomii społecznej w Polsce i na świecie.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister do spraw oświaty i wychowania, samorządy województw

Działanie 5.2. Ekonomia społeczna jako element tożsamości kulturowej

Ekonomia społeczna ma w Polsce ponad 150-letnie tradycje i stanowi istotną część jej dorobku kulturowego i historycznego. Rozwój ekonomii społecznej w Polsce nie może zatem odbywać się bez takiego odniesienia, z uwagi na zubożenie kapitału społecznego, na który składa się również tożsamość kulturowa. Dlatego też wspierane będą następujące działania:

- 1) wspieranie badań i publikacji historycznych dotyczących polskich tradycji ekonomii społecznej;
- 2) wspieranie inicjatyw społecznych przywołujących polskie tradycje ekonomii społecznej;
- 3) promowanie włączania polskich tradycji ekonomii społecznej w bieżące działania projektowe odnoszące się do ekonomii społecznej, ukazujące ciągłość społeczną działań obywatelskich;
- 4) wspieranie działań edukacyjnych adresowanych do dzieci i młodzieży.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, minister do spraw kultury u dziedzictwa narodowego, samorządy województw

Działanie 5.3. Działania edukacyjne dla środowisk lokalnych

Dotychczasowe działania edukacyjne koncentrują się głównie na szkoleniach adresowanych wyłącznie do pracowników urzędów pracy czy też ośrodków pomocy społecznej. Nawet wysoka efektywność szkoleń nie zapewni jednak w wielu przypadkach możliwości działania, przy braku jakiegokolwiek informacji adresowanej do lokalnych polityków (radnych i członków zarządów). Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że właśnie działania edukacyjne adresowane do lokalnych polityków przynoszą największe efekty. Zrozumienie władz lokalnych jest często podstawą pożądanym zapisów w strategiach rozwiązywania problemów społecznych, programach współpracy, jak również sprzyjającej rozwojowi ekonomii społecznej bieżącej realizacji polityki miasta, gminy czy też powiatu. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) wsparcie systemu wsparcia (szkoleń, doradztwa, animacji itp.) adresowanego do członków Powiatowych i Wojewódzkich Rad Zatrudnienia, Gminnych, Powiatowych i Wojewódzkich Rad

Działalności Pożytku Publicznego oraz komisji polityki społecznej w gminach, powiatach i województwach;

- 2) wsparcie systemu wsparcia (szkoleń, doradztwa, animacji itp.) adresowanego do radnych samorządów gminnych, powiatowych i wojewódzkich, realizowanego we współpracy z organizacjami samorządowymi;
- 3) szkolenie specjalistów w dziedzinie zamówień publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego, pozwalające promować nowe rozwiązania w zakresie zamówień publicznych.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, samorządy województw

Działanie 5.4. Edukacja na poziomie szkolnym

Jedną z podstaw rozwoju sektora ekonomii społecznej jest edukacja dzieci i młodzieży w zakresie ekonomii społecznej. Przygotowanie na etapie przedzawodowym, dostarczające wiedzy i kompetencji oraz przede wszystkim znajomości zasad postępowania i procedur demokratycznego zarządzania przedsiębiorstwem jest w istocie kluczowe dla dalszego rozwoju młodzieży. To właśnie na etapie edukacji w dużym stopniu tworzą się podstawy kapitału społecznego, który może stać się podstawą nie tylko aktywności w sektorze ekonomii społecznej, lecz również szeroko rozumianej przedsiębiorczości. Do tych działań zaangażowane zostaną zarówno samorządy lokalne, jak również Ochotnicze Hufce Pracy. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) wprowadzenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych do podstaw programowych przedmiotów, które przygotowują do przedsiębiorczości, jak również wykorzystanie problematyki ekonomii społecznej w projektach edukacyjnych i innych inicjatywach mających na celu rozwój przedsiębiorczości młodzieży;
- 2) połączenie elementów teoretycznych z praktycznymi poprzez odrodzenie i rozwinięcie idei spółdzielczości uczniowskiej w szkołach;
- 3) wsparcie organizacji wolontariatu, praktyk i staży zawodowych w podmiotach działających w obszarze ekonomii społecznej (integracja osób kształcących się);
- 4) współpraca szkolnictwa zawodowego z sektorem ekonomii społecznej poprzez odbywanie obowiązkowych praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach społecznych.

Termin realizacji	2014-2020
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, budżet Ochotniczych Hufców Pracy, budżet samorządu województwa, budżet samorządu powiatowego i gminnego, środki z budżetu UE
Koordinacja	Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, minister do spraw szkolnictwa wyższego, minister właściwy do spraw pracy, samorządy województw

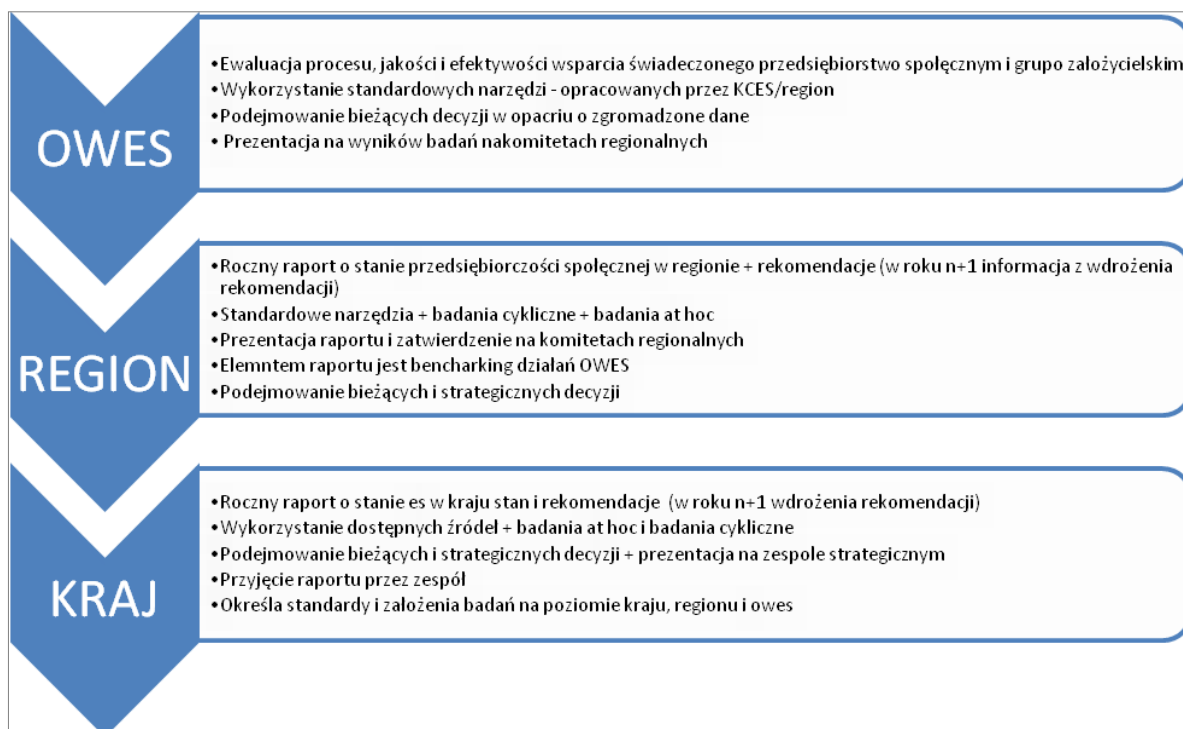
Rozdział IV

Monitorowanie realizacji Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej⁵².

System monitorowania rozwoju przedsiębiorczości społecznej opiera się na następujących założeniach:

- Standaryzacja danych i narzędzi
- Publiczna prezentacja danych
- Uzupełnianie i wykorzystywanie dostępnych danych
- Agregowalność, dezagregacja, porównywalność danych w każdą stronę (góra, dół i w poziomie)

System ma układ pionowy, tzn. dane są gromadzone na poziomie ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, wstępnie agregowane na poziomie regionu, a następnie ostatecznie agregowane na poziomie kraju. Corocznie z monitorowania powstają raporty na poziomie kraju, regionu i ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Na poziomie krajowym KCES dba o standaryzację narzędzi używanych przez regiony – ma to zapewnić porównywalność danych, jak i możliwość ich agregacji i dezagregacji.

Poziom krajowy

Na poziomie krajowym za monitorowanie działań odpowiadać będzie Krajowe Centrum Ekonomii Społecznej (samodzielnie lub w ramach zlecenia lub powierzenia zadania). Zadanie to polegać będzie na koordynacji działań monitoringowych i ewaluacyjnych, a także uzupełnieniu badań prowadzonych przez MPiPS i GUS o aspekt ekonomii społecznej.

⁵² Opracowano na podstawie rozwiązań wypracowanych w ramach grupy Monitoring i ewaluacja, działającej w ramach SKES w składzie: Michalina Laskowska – Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Paweł Klimek – Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego, koordynator tworzenia standardów dla inkubatora Sektor 3 Robert Jurszo – Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego, Jarema Piekutowski – ewaluator OWES-u, Dawid Zieliński – ewaluator działań OWES ze Śląska, Antoni Sobolewski – Stowarzyszenie Czas-Przestrzeń-Tożsamość (koordynator).

KCES sporządzać będzie coroczny raport o stanie przedsiębiorczości społecznej w Polsce. W skład raportu wejdzie część analityczna, obejmująca dane wtórne oraz dane jakościowe przekazane przez regiony i Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej. Raport będzie powstawał również w oparciu o badania własne.

Raport będzie równocześnie sprawozdaniem z realizacji Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Dokument ten będzie przyjmowany i prezentowany przez Krajowy Komitet Ekonomii Społecznej. Elementem opracowania będą rekomendacje zmian w zakresie funkcjonowania przedsiębiorczości społecznej i jej otoczenia – raport za kolejny rok będzie zawierał informacje o stopniu wdrożeniu tych rekomendacji. Raport będzie zawierał również część benchmarkingową, dotyczącą działań podejmowanych przez regiony i Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej.

W skład raportu wchodzić będzie:

- opis ogólnej sytuacji przedsiębiorczości społecznej w Polsce;
- dane dotyczące rozwoju przedsiębiorczości społecznej w kraju na podstawie wskaźników Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej
- dane na temat stanu realizacji regionalnych planów na rzecz ES;
- dane dotyczące działalności infrastruktury wsparcia;
- porównanie benchmarkingowe działalności regionów i wdrażania programów w kraju;
- ocena trwałości funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych;
- rekomendacje w zakresie rozwoju ekonomii społecznej;
- sprawozdanie ze sposobu wdrożenia rekomendacji z roku poprzedniego;
- sprawozdanie z działań Krajowego Komitetu ds. Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Dodatkowo rekomenduje się prowadzenie przez KCES własnych badań:

- co dwa lata badanie jakościowe przedsiębiorstw społecznych na wzór badania spółdzielni socjalnych;
- co dwa lata badanie jakościowe i efektywnościowe infrastruktury wsparcia (we współpracy z regionami);
- co rok badanie jakości współpracy lub stworzenie opartego o jasny wskaźnik rankingu współpracy pomiędzy samorządem a sektorem ekonomii społecznej (w oparciu o dotychczasowe narzędzia autoewaluacji samorządu oraz zewnętrzne badania jakościowe).

Badania te mogą być uzupełnione o badanie wizerunku ekonomii społecznej, percepcji i jakości współpracy na poziomie lokalnym, stosowania CSR we wspieraniu rozwoju przedsiębiorstw społecznych, szybkości rejestracji przedsiębiorstwa społecznego czy barier formalno-administracyjnych utrudniających funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych etc.

Zadania te mogą być zlecone, powierzone w całości lub części lub samodzielnie wykonywane przez MPiPS. W ramach wspomnianych działań powinna być również prowadzona hurtownia danych surowych dostępna dla regionów i umożliwiająca im przeprowadzanie własnych analiz regionalnych i lokalnych.

Poziom regionalny

Za monitorowanie rozwoju przedsiębiorczości społecznej na poziomie regionu odpowiada urząd marszałkowski poprzez ROPS lub inną jednostkę organizacyjną lub zewnętrzną której zostało powierzone/zlecone to zadanie.

Region odpowiada za zbieranie danych na poziomie regionalnym według standardów określonych przez MPiPS – zarówno w zakresie monitorowania polityki, planów działania (minimalne założenia), jak i monitorowania oraz ewaluowania działalności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Region powinien również odpowiadać za zewnętrzną ewaluację OWES-ów; ewaluacja ta w szczególności powinna być ukierunkowana na efektywność i jakość procesu wsparcia (od momentu wejścia uczestnika pod opiekę OWES, poprzez moment powstania podmiotu do okresu jego rozwoju). Należy

uniknąć prowadzenia ewaluacji skupiającej się jedynie na poszczególnych instrumentach oferowanych przez OWES-y (szkolenia, doradztwo etc.).

Region sporządza roczny raport ze stanu ekonomii społecznej na swoim obszarze, który powinien zawierać:

- opis ogólnej sytuacji przedsiębiorczości społecznej w regionie;
- dane dotyczące rozwoju przedsiębiorczości społecznej w regionie na podstawie wskaźników regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej oraz KPRES;
- dane na temat stanu realizacji regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej;
- porównanie benchmarkingowe działalności infrastruktury wsparcia (w całym regionie);
- ocenę trwałości funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych;
- rekomendacje w zakresie rozwoju ekonomii społecznej;
- sprawozdanie ze sposobu wdrożenia rekomendacji z roku poprzedniego;

Rekomenduje się uzupełnienie raportu o bazę danych przedsiębiorstw społecznych wraz ze wskazaniem obszarów ich działalności.

Raport jest przyjmowany przez zespół zajmujący się monitorowaniem wdrażania regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej.

Region odpowiada również za monitoring realizowanych na jego terenie projektów⁵³.

Poziom Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej

Ośrodek powinien prowadzić monitoring i ewaluację w oparciu o wypracowane przez Region i MPiPS standaryzowane narzędzia. Szczególnie ważne jest wdrożenie przez OWES-y narzędzi autoewaluacji.

---

⁵³ Rozliczanie projektów na poziomie wydatkowania otrzymanych środków i realizacji osiągniętych wskaźników/rezultatów jest oczywiście nadal konieczne, ale ważne jest nie tylko monitorowanie liczby rozdanych dyplomów i uczestników szkoleń (co było równoznaczne z objęciem danej osoby wsparciem), ale także monitoring polegający na ocenie efektywności działań OWES-u: x osób założy PES, wprowadzono nowy produkt/nową usługę, określony obszar wzrośnie o x, zostanie stworzonych x miejsc pracy w NGO, spółdzielniach socjalnych, spółkach.

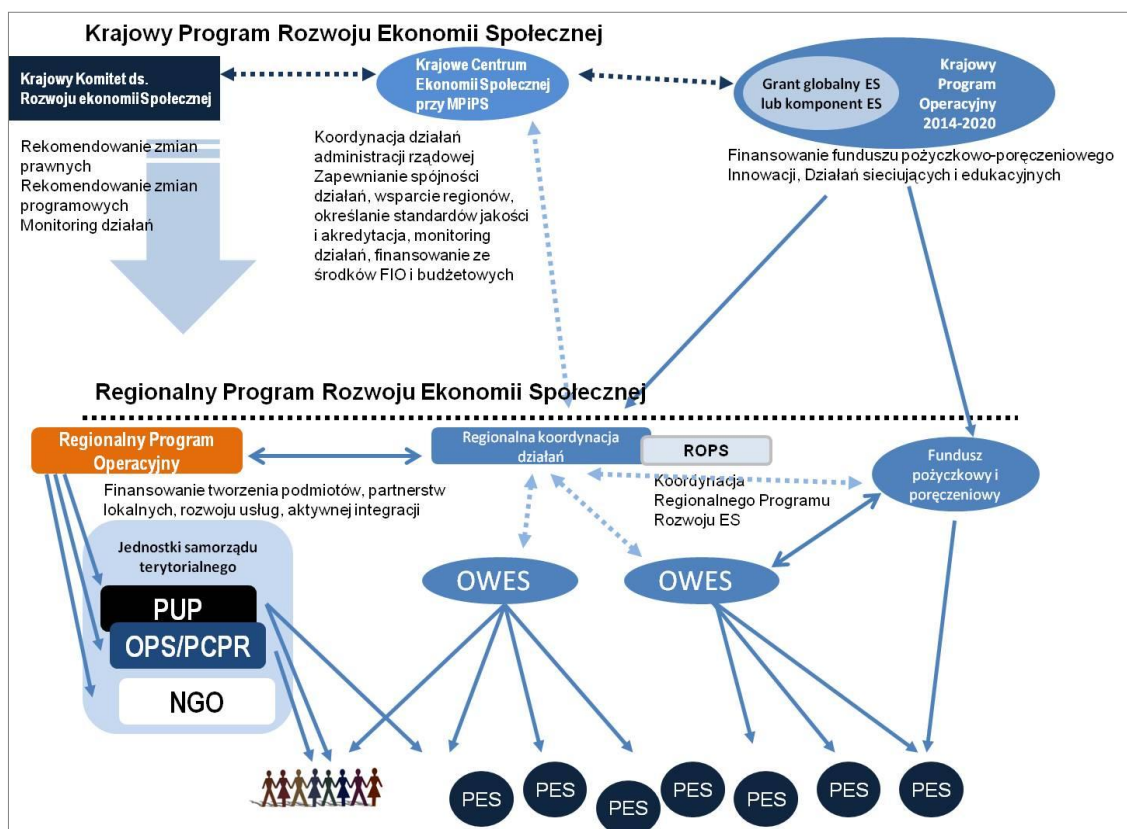
Rozdział VI

Podstawowe założenia systemu realizacji

Realizacja Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej wymaga szeregu działań o wymiarze prawnym, organizacyjnym, finansowym i edukacyjnym, realizowanych przez wielu partnerów w ramach administracji publicznej oraz partnerstwa publiczno-społecznego. Istotnym elementem będzie skorelowanie działań o charakterze krajowym z działaniami realizowanymi w regionach.

Na poziomie krajowym realizowanych będzie szereg działań o charakterze legislacyjnym, przygotowujących otoczenie prawne, działań organizacyjnych w zakresie koordynowania publicznych polityk administracji rządowej. Te elementy będą wspierane ze środków budżetowych. Zarządzanie programem będzie realizowane poprzez Krajowe Centrum Ekonomii Społecznej i Krajowy Komitet ds. Rozwoju Ekonomii Społecznej przy współpracy z ogólnokrajowymi organizacjami ekonomii społecznej.

Ponadto realizowana będzie organizacja procesu akredytacji Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, działania edukacyjne, promocyjne oraz w zakresie wspierania projektów innowacyjnych. Realizowane będą również działania doradczo-szkoleniowe dla województw oraz działania badawczo-monitorujące i ewaluacyjne. Zadania te powinny być realizowane w ramach partnerstwa publiczno-społecznego lub na podstawie zakupu usług w jednostkach badawczych. Najistotniejszym komponentem będzie fundusz pożyczko-poręczeniowy zarządzany przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Cały ten obszar działań powinien być wspierany w ramach komponentu krajowego programu operacyjnego wspierającego działania na rzecz wzrostu kapitału ludzkiego i kapitału społecznego, ewentualnie grantu globalnego tego programu, zarządzanego na zasadach partnerstwa publiczno-społecznego.

Duża część kierunków interwencji publicznej powinna być realizowana w województwach. Jak wskazali eksperci OECD w raporcie z 2009 roku: *Chociaż z pewnością prawdą jest, że ramy*

polityczne ekonomii społecznej muszą skutecznie reagować na różnorodność regionalną, prawdą jest również, że wspólne ramy określające podstawowe parametry ekonomii społecznej i jej wspólne potrzeby polityczne pomogą wszystkim regionom. Odpowiedzią na zróżnicowanie regionalne jest projektowanie polityk ekonomii społecznej, które następnie zostaną włączone w ogólne strategie rozwoju społecznego i gospodarczego opracowywane w danych regionach. Tendencja do dzielenia sektora ekonomii społecznej na ściśle wyspecjalizowane podmioty realizujące określone cele poważnie ogranicza jej zdolność do odpowiedniego reagowania na nie. Aby ekonomia społeczna była efektywna, musi stanowić część zintegrowanej strategii transformacji społeczno-gospodarczej. Oznacza to, że władze wszystkich szczebli należy angażować jako partnerskie podmioty dla organizacji ekonomii społecznej⁵⁴.

Dlatego też w ramach proponowanych kierunków interwencji publicznej, najistotniejsze będą działania określone w Priorytecie IV, stanowiące część regionalnej polityki rozwoju, które muszą znaleźć swój wyraz w strumieniach pieniężnych przepływających przez Powiatowe Urzędy Pracy, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie oraz Ośrodki Pomocy Społecznej. Będą one finansowane ze środków Funduszu Pracy, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz jednostek samorządu terytorialnego. Dodatkowym impulsem wspierającym te działania będą środki EFS i EFRR w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego. Program ten będzie również wspierał działanie systemu ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, akredytowanych przez Krajowe Centrum Ekonomii Społecznej. Dodatkowym impulsem będzie wsparcie ze źródeł krajowych funduszy pożyczkowych (EFS), działań innowacyjnych (EFS) i edukacyjnych (EFS), a także regionalnych strumieni na *start-up* dla młodych organizacji obywatelskich (FIO).

Zarządzanie wdrażaniem Programu na poziomie regionalnym realizowane będzie przez jednostkę wskazaną w regionalnym programie, przy współpracy z regionalnymi organizacjami ekonomii społecznej.

---

⁵⁴ *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną. Raport na temat Polski, MRR, Warszawa, grudzień 2009 r., s. 9.*

Rozdział V

**Plan Finansowy Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii
Społecznej**

			środki finansowe												
Priorytet	Działanie	Rok	Ogółem (5+11)	środki krajowe						środki zagraniczne					
				Ogółem (6+10)	środki publiczne			środki prywatne	Ogółem (11+12+13+14)	środki unijne	dofinansowanie z pozaunijnych mechanizmów finansowych	środki międzynarodowych instytucji finansowych	środki prywatne		
					Ogółem (7+8+10)	budżet państwa	budżet jst							fundusze celowe	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Priorytet 1	Działanie 1.1.	2014													
		2015													
		2016													
		2017													
		2018													
		2019													
		2020													
	Działanie 1.2	2014													
		2015													
		2016													
		2017													
		2018													
		2019													
		2020													

